

**Міністерство освіти і науки України**  
**Український державний університет імені Михайла Драгоманова**  
**Історичний факультет**  
**Кафедра історії міжнародних відносин та гуманітарних дисциплін**

*На правах рукопису*

**Трансформація підходів НАТО до проблем безпеки та оборони під  
впливом війни Росії проти України**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «магістр»  
за спеціальністю 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та  
регіональні студії

Виконала: студентка 2 курсу групи 2 МІМВ  
денної форми навчання

Талалаївська Аліна Володимирівна

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцент

Жабінець Наталія Валеріївна

УДУ імені Михайла Драгоманова

Національна шкала \_\_\_\_\_

Кількість балів: \_\_\_\_\_ Оцінка ЕКТС \_\_\_\_\_

Голова комісії \_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії \_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)

\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)

\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)

## Зміст

|                                                                                                            |           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Вступ.....</b>                                                                                          | <b>3</b>  |
| <b>Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження безпекової політики НАТО .....</b>                 | <b>7</b>  |
| 1.1. Теоретичні підходи до аналізу міжнародної безпеки та колективної оборони в рамках НАТО .....          | 7         |
| 1.2. Еволюція стратегічних концепцій НАТО: від «холодної війни» до 2022 року .....                         | 10        |
| Висновки до 1 розділу .....                                                                                | 31        |
| <b>Розділ 2. Вплив війни Росії проти України на трансформацію політики НАТО .....</b>                      | <b>32</b> |
| 2.1. Реакція НАТО на повномасштабне вторгнення Росії в Україну: ключові рішення та ініціативи .....        | 32        |
| 2.2. Розширення та нові оборонні пріоритети Альянсу .....                                                  | 48        |
| Висновки до 2 розділу .....                                                                                | 62        |
| <b>Розділ 3. Перспективи та виклики стратегічної адаптації НАТО до нових безпекових реалій .....</b>       | <b>64</b> |
| 3.1. Вільнюській саміт 2023 року: значення та очікування .....                                             | 64        |
| 3.2. Роль України в євроатлантичній безпековій архітектурі: від партнерства до потенційного членства ..... | 71        |
| Висновки до 3 розділу .....                                                                                | 81        |
| <b>Висновки.....</b>                                                                                       | <b>82</b> |
| <b>Список використаних джерел та літератури .....</b>                                                      | <b>85</b> |

## Вступ

**Актуальність теми дослідження.** У сучасному світі кількість міжнародних організацій обраховується тисячами, кожна з яких має свою сферу діяльності та відповідальності. Одні спрямовують свою діяльність на екологічні виклики, фінансові операції, охорону здоров'я, підтримку безпеки та миру у світі, а деякі – поєднують декілька напрямків. Сьогодні міжнародні організації стали важливими суб'єктами міжнародних відносин, які впливають на хід подій та формують історію.

У ХХІ столітті світ та й зокрема система міжнародних відносин зазнає змін та глибоких трансформацій, і все це відбувається під впливом різноманітних геополітичних викликів. Одним з таких викликів є Російсько-українська війна, яка бере свій початок з 2014 року та набуває більших масштабів, починаючи з 2022 року, коли Росія почала повномасштабне вторгнення в Україну, змінивши хід подій.

Війна, яка набирала оберти в центрі Європи, змусила європейських та світових лідерів переглянути основоположні принципи європейської та євроатлантичної безпеки та показала необхідність зміцнення обороноздатності держав-членів НАТО.

У світлі зростання гібридних, кібер-, енергетичних, екологічних та інформаційних загроз Північноатлантичний альянс стикається з необхідністю переосмислення своїх стратегічних пріоритетів, військових концепцій та механізмів реагування на загрози. Війна Росії проти України стала каталізатором переоцінки підходів до стримування, оборони та стратегічної стабільності, що відобразилось у Новій Стратегічній концепції НАТО 2022. Зокрема, йдеться й про розширення НАТО, а саме зміцнення східного флангу (вступ Швеції та Фінляндії), а також оновлення взаємодії держав з Альянсом.

Україна, як держава, яка перебуває в епіцентрі протистояння між демократіями та авторитарними режимами, вважає питання адаптації політики НАТО до сучасних реалій значущим не лише в теорії, а й на практиці.

Дослідження змін у системі безпеки Альянсу може дати глибше розуміння формування сучасної євроатлантичної архітектури безпеки, перспектив інтеграції України в структуру Північноатлантичного альянсу та можливостей створення нового простору безпеки, заснованого на співпраці та спільній відповідальності.

Актуальність даної теми полягає також у необхідності системного аналізу політичних та військово-стратегічних змін у діяльності НАТО під впливом російської агресії. З огляду на зростання ролі механізмів колективного стримування та посилення обороноздатності держав-членів, особливе значення має дослідження процесів перегляду ролі Альянсу у забезпеченні глобальної стабільності, розробці політики розширення та розвитку партнерських відносин з Україною.

Війна Росії проти України висвітлила нові типи загроз, які можуть постати перед північноатлантичною спільнотою – від масштабних кібератак до інформаційних маніпуляцій, що зумовлює НАТО розширювати власні функціональні рамки. Альянс розвиває свої можливості в ключових сферах, так як кібербезпека, захист критичної інфраструктури, боротьба з дезінформацією, а також забезпечення енергетичної стабільності.

Актуальність обраної теми зумовлена кількома ключовими факторами:

- системний характер зміни стратегічного підходу НАТО під впливом російсько-української війни;
- потреба в глибшому розумінні ролі Альянсу в системі глобальної безпеки, в контексті покращення геополітичного балансу та зростання нестабільності в міжнародному контексті.

Тому вивчення процесу зміни підходів Північноатлантичного альянсу до питань безпеки та оборони під впливом російсько-української війни має як теоретичну вагу, так і практичне значення.

**Метою роботи** є дослідження трансформації підходів НАТО до проблем безпеки та оборони під впливом війни Росії проти України.

Визначена мета передбачає вирішення наступних завдань:

- розглянути теоретичні підходи до аналізу міжнародної та колективної оборони в рамках НАТО;
- дослідити еволюцію стратегічних концепцій НАТО: від «холодної війни» до 2022 року;
- висвітлити реакцію НАТО на повномасштабне вторгнення Росії в Україну: ключові рішення та ініціативи;
- охарактеризувати розширення Альянсу та нові оборонні пріоритети Альянсу;
- вивчити стратегічну адаптацію НАТО: Вільнюський саміт 2023 року та його значення;
- розкрити роль України в євроатлантичній безпековій архітектурі: від партнерства до повноцінного членства.

**Об'єктом дослідження** є діяльність Організації Північноатлантичного договору на міжнародній арені.

**Предметом дослідження** є трансформація підходів НАТО до проблем безпеки та оборони під впливом війни Росії проти України.

**Ступінь наукової розробленості проблеми.** Питання впливу війни Росії проти України на стратегії безпеки та оборони НАТО розглядаються в академічних колах неоднозначно. До 2022 року дослідники зосереджувалися переважно на наслідках анексії Криму та війні на Донбасі, включаючи відновлення стримування, зміцнення східного флангу та модернізації оперативних можливостей Альянсу, але ці дослідження не враховували глибокі потрясіння, спричинені масштабним російським вторгненням. Українські дослідники досліджують співпрацю України з НАТО та еволюцію стратегій Альянсу, але систематичний аналіз впливу цього масштабного конфлікту на концептуальні підходи НАТО – відсутній. Наприклад, рішення самітів у Мадриді (2022) та Вільнюсі (2023) потребують подальшого аналізу.

**Наукова новизна дослідження.** Полягає в аналізі трансформації політики безпеки та оборони НАТО під впливом війни Росії проти України. Було систематизовано важливі зміни у стратегіях Альянсу з 2022 року,

розкрито нові тенденції розвитку сил стримування та оборони, а також висвітлено роль України як каталізатора трансформацій євроатлантичної архітектури безпеки.

**Методи дослідження** базуються на принципах історизму та об'єктивності. Під час дослідження було використано загальнонаукові та історичні методи пізнання: конкретно-пошуковий, порівняльно-історичний, метод узагальнення та систематизації.

**Практичне значення дослідження** полягає у тому, що матеріали дослідження створюють підстави для подальшого вивчення та аналізу трансформацій підходів НАТО до проблем безпеки та оборони під впливом війни Росії проти України. Результати дослідження можуть бути використані на уроках всесвітньої історії, політології у школах та в лекційних курсах: Міжнародні організації, Історія міжнародних відносин, Міжнародні відносини та світова політика тощо.

#### **Аналіз результатів роботи.**

Основні положення роботи висвітлювались у доповідях конференцій.

«Російсько-українська війна як виклик для Організації Північноатлантичного договору (НАТО)» на конференції «Освіта та наука – 2022» в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова.

**Структура роботи.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновку та списку використаних джерел та літератури 44. Загальний обсяг роботи становить 89 сторінок.

## **Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження безпекової політики НАТО**

### **1.1. Теоретичні підходи до аналізу міжнародної безпеки та колективної оборони в рамках НАТО**

Проблематика НАТО та євроатлантичної безпеки сьогодні посідає центральне місце у дослідженнях міжнародних відносин як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, у контексті трансформацій, що відбулися після закінчення «холодної війни», розпаду Радянського Союзу та російсько-української війни. Велика кількість наукових праць дозволяє не тільки реконструювати історичну логіку розвитку Альянсу, а й осмислити, яким чином змінювалися його доктринальні засади, стратегічні пріоритети та політика розширення. Окреме місце посідають дослідження, присвячені Україні, адже саме вона стала одним із ключових регіонів, де випробовується ефективність сучасної системи безпеки. Сукупність робіт дозволяє побачити наступну картину- НАТО як історичний продукт повоєнного світу, як організація, що зазнала глибокої трансформації у ХХІ столітті, і як центр тяжіння для держав, які шукають гарантій безпеки.

Історичний фундамент найбільш ґрунтовно простежується в роботах, що присвячені міжнародній системі після Другої світової війни. Кравцова І. розглядає формування безпекової архітектури Заходу у 1948–1956 рр., підкреслюючи, що створення НАТО було не тільки політичним жестом, а й відповіддю на страх перед агресивною політикою СРСР та способом забезпечити стабільність в Європі [12]. До цього історичного узагальнення долучається Хазанов А., який аналізує систему трикутних взаємин США – СРСР – Китай, що визначила логіку «холодної війни» та структуру міжнародної безпеки на десятиліття [36]. Його інтерпретація дозволяє побачити НАТО не як військову організацію, а як механізм реакції на стратегічну конкуренцію великих держав. Дослідження Токіної О. розкриває нормативний вимір формування Альянсів, зосереджуючись на британсько-

американських домовленостях, які стали фундаментом майбутнього НАТО [34].

У роботах Федонюка С. з його колегами та Сейла Т. подано цілісні описи еволюції та функціонування НАТО [33]. На відміну від вузько тематичних статей вони створюють широку панораму розвитку Альянсу – від моменту його заснування до сучасних операцій, що змінили характер його місії. Такі дослідження особливо цінуються тим, що дозволяють побачити не лише історію, а й логіку перетворень організації, які були неминучими під впливом глобальних змін.

Трансформація стратегічних концепцій НАТО – окрема масштабна галузь досліджень НАТО. Володіна М. приділяє увагу документам 1991 і 1999 рр., які фактично перетлумачили призначення Альянсу, визначивши його як інструмент реагування на регіональні кризи й загрози міжнародному миру [7]. Подібних думок дотримується Андріянова Н., проте її аналіз спирається на ширший контекст – зміну характеру безпеки в епоху постбіполярності. Вона підкреслює, що НАТО була змушена навчитися діяти в умовах, коли загрози стали асиметричними, нестандартними та менш прогнозованими [3]. Розвиваючи цю думку Курик О. досліджує стратегічну концепцію 2010 року, де вперше з'явився положення про необхідність зміцнення кібероборони, енергетичної безпеки й адаптації до нових технологічних викликів [17]. Масний В., натомість, фокусується на американському компоненті розвитку НАТО, показуючи, що безпекова політика США була і є визначальним фактором мін у структурі Альянсу [19]. Ці сучасній західній аналітиці, зокрема в матеріалах Фейсера, Кечкеметі та авторів Atlantic Council, дедалі частіше наголошується на тому, що НАТО вступає в фазу системної модернізації – не лише технічної, а й концептуальної, що проявилось у дискусіях навколо Вільнюського саміту 2023 року [44; 42; 40].

Питання розширення НАТО розкривається у дослідженнях, присвячених окремим державам. Андрійцова А. та Міщук Г. аналізують вступ Чорногорії та підкреслюють, що ключову роль у цьому процесі відіграла

внутрішньополітична консолідація еліт та прагнення держави дистанціюватися від російського впливу [2]. Шевчук О. і Ворчакова А. показують, що Хорватія рухалася до членства через довготривалі реформи в оборонній та політичній сферах, а також через забезпечення громадської підтримки вступу [37]. Дослідження Шумської Т. стосується питання Північної Македонії, наочно демонструючи, що політичні суперечки з сусідами можуть сповільнювати інтеграцію навіть за наявності необхідних реформ [40]. Особливе місце займає робота Кирпичника Р., який аналізує вступ Фінляндії та Швеції – подію, яка стала найбільшою зміною європейської безпеки з початку XXI століття. Автор доводить, що агресивна політика Росії фактично зруйнувала традиційний нейтралітет цих країн змінила політичну культуру всього регіону [10]. Узагальнену концепцію політики розширення надає Надольський Й., підкреслюючи, що логіка приєднання нових членів еволюціонувала разом розвитком самого Альянсу [22].

Взаємини України з НАТО представлені найбільшою групою досліджень. У цьому полі спостерігається широкий спектр підходів – від історичних реконструкцій до аналізу реформ сектору безпеки. Виговська І. пропонує оглядовий аналіз історії Альянсу, одночасно висвітлюючи ключові етапи діалогу НАТО з Україною [6]. Кліш М. звертає увагу на те, що для України членство в НАТО – це не лише безпекова потреба, а й спосіб інтеграції у сучасну систему міжнародних відносин, що передбачає принципи демократії, верховенства права та прозорості діяльності інституцій [11]. Історичний вимір досліджує Знак В., який детально реконструює еволюцію партнерства з 1991 року, виокремлюючи періоди активізації та сповільнення, що залежали від політичних рішень української влади [8]. Своє дослідження Алексієвець М. та його колеги присвятили новітньому етапу співпраці, що розпочався після 2014 року, а особливо після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Автори демонструють, як війна радикально змінила формат взаємодії та підняла співпрацю до якісного рівня [1]. Правові аспекти партнерства аналізує Павлюк М., наголошуючи, що українське законодавство поступово

адаптувалося до стандартів НАТО, відкриваючи шлях до глибших форм співпраці [24]. У політичній площині важливими є дослідження Романенка Є., в яких показано, як реформи Збройних сил та державного управління наближають Україну до Альянсу [31; 32]. Окремим напрямом виступають роботи Кулик Т. та Александрової О. щодо моделювання оборонних спроможностей у межах стандартів НАТО [15].

Нормативно-правові документи України, від Конституції до рішень Верховної Ради України та урядових актів відображають, як змінювався офіційний курс держави: від багатовекторності 1990-х років до однозначної орієнтації на членство в НАТО, закріпленої на законодавчому рівні [...]. Нормативна база дозволяє зрозуміти, що інтеграція до НАТО в Україні не є ситуативною реакцією на загрози, а стала довгостроковою стратегією державної політики.

Таким чином, представлені дослідження утворюють комплексне та багатовимірне поле знань про НАТО й місце України в цій системі. Вони демонструють, що Альянс поступово перетворився на інституцію, здатну адаптуватися до нових загроз, а Україна, в свою чергу, пройшла тривалих шлях від формального партнерства до глибокої політичної та військово-технічної взаємодії. Наукові праці показують, що у XXI столітті безпека в Європі вже неможлива без ролі НАТО, а українське прагнення до членства є логічним результатом як історичних, так і сучасних викликів.

## **1.2. Еволюція стратегічних концепцій НАТО: від «холодної війни» до 2022 року**

По закінченню Другої світової війни світові лідери прийняли рішення, що система міжнародних відносин, яка функціонувала декілька десятиліть, перестала бути актуальною та відповідати ситуації, яка склалася у післявоєнному світі. Після Першої світової війни лідери, які творили світову

історію, побудували новий світовий порядок – Версальсько-Вашингтонську систему міжнародних відносин. Система відрізнялася від інших тим, що:

- міжнародна система перетворилася з євроцентричної на світову або ж глобальну;
- за США, Францією та Британією були закріплені лідерські позиції на міжнародній арені;
- було закріплено розпад європейських імперій, в результаті чого було утворено багато нових держав;
- на міжнародній арені з'явилась перша міжнародна організація – Ліга Націй, на яку було покладене завдання – зберігати мир та стабільність у світі, попереджувати війни. Але система виявилась не дієздатною, так як не в змозі було попередити Другу світову війну [14, с. 30].

Важливою рисою даного періоду в історії є деколонізація світу та розпад європейських імперій. Сталося це через те, що країни, які були знесилені світовою війною більше не могли утримувати власні колонії, додатком до цього стали національні рухи визволення в країнах Азії та Африки, і всі ці події призвели до проголошення незалежності (Індія, Індонезія, Пакистан тощо). Ця подія є важливою у формуванні нової системи міжнародних відносин, адже на міжнародній арені почала зростати кількість незалежних гравців, нових суб'єктів міжнародних відносин.

Організація, яка мала на меті зберігати та сприяти процвітанню миру у світі – Ліга Націй, також не дала бажаних результатів і світ опинився на порозі Другої світової війни – глобального збройного конфлікту, який тривав понад 6 років. По закінченню Другої світової війни у світі почала вибудовуватися нова системи міжнародних відносин, яка зумовила низку змін на післявоєнному просторі, включаючи політичні, економічні та ідеологічні чинники. Тому у 1945 році було утворена Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка прийшла на заміну Ліги Націй та мала на меті забезпечувати мир та стабільність у світі, а також запобігати повторенню конфліктів на міжнародній арені. Але враховуючи той факт, що світ знову опинився перед

протистоянням СРСР та США, ООН стала ареною для дипломатичних суперечок між країнами Західної та Центрально-Східної Європи.

1945 рік став закінченням Другої світової війни, і хоч у світі зберігалася напруга, на міжнародній арені виокремилося два провідні центри сили – Радянський Союз та Сполучені Штати Америки. Згодом дані центри почали об'єднувати навколо себе інші держави – країни Західної Європи потрапили під вплив Сполучених Штатів Америки, а країни Східної Європи – під вплив Радянського Союзу. В той час, коли у західному світі все відбувалося на демократичних засадах, без насильницького приєднання, Радянський Союз насаджував соціалістичну ідеологію країнам Східної Європи.

Тому у перші повоєнні геополітична ситуація у світі суттєво змінилася. Але світ досить таки швидко від однієї війни перейшов до іншої – глобального протистояння між США та СРСР – «холодна війна». Друга світова війна спричинила глибокі політичні, економічні та соціальні зміни у світі, наслідком чого стала нова система міжнародних відносин. Версальсько-Вашингтонську систему було замінено біполярним світом, долю якого творили Радянський Союз та Сполучені Штати Америки. Між державами було розпочато глобальне протистояння, яке мало не тільки військовий характер, а й ідеологічний, політичний та економічний. Кожен з лідерів захищав свою ідею та цінності: США – демократичні принципи та ринкову економіку, тоді як СРСР – поширення комуністичної ідеології та розширення соціалістичного табору [1, с. 143].

Політика «холодної війни» є одним з найбільш вивчених явищ у міжнародних відносинах XX століття. Конфронтація виникла внаслідок зіткнення двох несумісних політичних та соціально-економічних моделей: радянської та західної. Авторитарна політика СРСР у Центральній та Східній Європі та стратегічні ініціативи США сформували цю глобальну конфронтацію. Уроки «холодної війни» демонструють, що найважливішим завданням міжнародної спільноти залишається запобігання ескалації

конфліктів у збройні протистояння, наслідки яких вже виявилися надзвичайно руйнівними [36].

Основною територією перебігу подій стала Європа, її територія була розподілена на зони впливу. У західній Європі завдяки підтримці США активно реалізовувалася економічна відбудова в рамках «плану Маршала». Даний план являв собою програму економічної допомоги країнам, які постраждали під час Другої світової війни. Ідею Європейського плану відновлення запропонував державний секретар Сполучених Штатів Америки Джордж Маршалл під час своєї промови у червні 1947 року у Гарвардському університеті. План мав на меті сприяти економічному відновленню та розвитку Європи, запобігати поширенню комунізму і забезпечувати стабільність на континенті, яка була порушена гітлерівською коаліцією. Штати мали на меті не лише допомогти своїм союзникам, а й створити сприятливі та вигідні умови для міжнародної торгівлі, адже відновлення мало на меті також створення нових ринків збуту для американської продукції. США через дану програму надавали фінансову, технічну та матеріальну допомогу постраждалим країнам, було виділено мільярди доларів США. Перш за все, кошти були спрямовані на відновлення промисловості, транспорту, відновлення та підтримки сільського господарства й стабілізації валютних систем. Участь у плані взяло понад десяток країн Західної Європи: Італія, Франція, Бельгія, Норвегія, Велика Британія тощо. Щодо Радянського Союзу та країн Східної Європи, то вони відмовилися від участі, прислухавшись до позиції Москви, адже радянська верхівка вбачала у цьому плані прагнення США здобути світове визнання та лідерство на міжнародній арені. І за декілька років країни, які приєдналися до плану, мали змогу відновити довоєнний рівень виробництва та закласти основи для економічної інтеграції [18, с. 48-49]. В той час у Центральній та Східній Європі були встановлені комуністичні режим, які були нав'язані Москвою країнам соціалістичного табору та й не тільки. Ці події отримали назву «залізна завіса», адже Європа була поділена на

два табори – Західна Європа на чолі з Сполученими Штатами Америки та Центральна і Східна Європа під впливом Радянського Союзу.

План Маршалла був ключовим фактором у формуванні НАТО, хоча його основною метою була економічна політика, його наслідки виходили далеко за межі відбудови Європи після Другої світової війни. Програма не лише забезпечила фінансову стабілізацію, але й сприяла політичній консолідації західноєвропейських держав навколо спільних демократичних принципів та інших підходів до розвитку. Координуючи допомогу США, західноєвропейські країни розробили механізми спільного планування та координації політики, що заклало основу для більшої інституційної співпраці. Водночас економічна відбудова під егідою США мала чітко виражений геополітичний характер: СРСР відмовився брати участь і заборонив це своїм союзникам, тим самим чітко визначивши межі між двома системами. Це поглибило розкол Європи та посилило потребу у військових та політичних гарантіях. Ескалація напруженості з СРСР, зокрема Берлінська криза, продемонструвала, що самої лише економічної допомоги недостатньо для регіональної стабільності. Для стримування агресії був потрібен колективний механізм безпеки [26, с. 47-48].

Це призвело до того, що у 1949 році було утворено два військово-політичні союзи – країни Західного блоку були об'єднані в Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), а країни Східної та Центральної Європи було об'єднано в Організацію Варшавського договору (ОВД). В той же час почалася гонка озброєнь, коли СРСР випробував атомну зброю, і це дало поштовх до початку ядерних змагань, тому світ опинився під загрозою глобального конфлікту, однак це не вилилося у відкрите протистояння.

Північноатлантичний договір, укладений у 1949 році, забезпечив правову та концептуальну основу для нової моделі співпраці у сфері безпеки в євроатлантичному регіоні. Договір не лише інституціоналізував політичну солідарність між державами Північної Америки та Західної Європи, а й закріпив принцип спільної відповідальності перед обличчям зовнішніх загроз.

В основі Договору лежать доктрина колективної оборони, згідно з якою збройний напад на одну держава-члена автоматично становить загрозу для всього Альянсу. Такий механізм вперше створив формалізовану систему взаємного стримування, призначену для протидії військовій асиметрії біполярної епохи. Більше того, важливість Північноатлантичного договору не обмежується лише військовими зобов'язаннями. Його положення включають ширшу концепцію політичного партнерства, що охоплює регулярні консультації, координацію стратегічних підходів та підтримку демократичної стабільності в рамках спільного простору безпеки. Саме цей політичний та інституційний компонент згодом забезпечував гнучкість НАТО перед обличчям міжнародних трансформацій. Після закінчення «холодної війни» Договір став правовою та ідеологічною основою для переходу від моделі безпеки, зосередженої на одній загрозі, до багатовимірної моделі безпеки, зосередженої на одній загрозі, до багатовимірної моделі, що охоплює кризове управління, програми співпраці та реагування на нетрадиційні виклики. Завдяки початковим принципам, закріпленим у Договорі, НАТО зберегло свою здатність адаптуватися до нових реалій, включаючи виклики, що виникають внаслідок російської агресії проти України у XXI столітті, що суттєво вплинуло на стратегічний напрямок Альянсу у 2022 році [28].

Перші роки функціонування міжнародної організації НАТО стали важливим етапом формування та становлення організації, її структур та інституційної основи, а також визначення місця Альянсу в системі міжнародних відносин.

У повоєнній Європі, зануреній у глибоку матеріальну та політичну реконструкцію, швидко стало зрозуміло, що відновлення порядку неможливе без надійної архітектури колективної безпеки. Загострення стратегічного суперництва між Заходом та СРСР посилювало усвідомлення необхідності постійного та юридично оформленого механізму взаємної оборони. НАТО виникла не як тимчасова організація, а як стабільна політична та стратегічна

інституція з метою управління довгостроковими ризиками та координації інтересів своїх держав-членів [35, с.154].

4 квітня 1949 року у Вашингтоні був укладений Північноатлантичний договір, який було підписано дванадцятьма державами: США, Канада, Велика Британія, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Данія, Норвегія, Ісландія та Португалія. Ключовою метою військово-політичного блоку стала: гарантування колективної безпеки членів Альянсу перед потенційними загрозами, на той час з боку Радянського Союзу та його союзників, тобто держави, які були об'єднані Варшавським договором. Найбільш відомою статтею договору є стаття 5 про колективну безпеку, згідно якої напад на одну держава-члена – напад на увесь військово-політичний блок. Протягом перших років існування Альянс був більш політичною організацією, на якому лежало завдання консолідації західних демократій у протистоянні радянському режиму. Але за декілька років союз набув і військових рис, адже було створено спільні штаби та структури, розроблялися плани колективної оборони. Структура Альянсу є досить такі обширною та сформована так, щоб поєднувати в собі ухвалення політичних рішень, а також здійснювати військове командування, тому її можна поділити, умовно, на військову та політичну. Щодо політичної частини, то тут здійснюється ухвалення стратегічних рішень та ухвалення векторів політики Альянсу:

- Північноатлантична рада – головний політичний орган НАТО, який ухвалює рішення. У неї входять представники всіх держав членів, в основному це міністри закордонних справ. Рішення приймаються одностайно;
- Генеральний секретар – найвищий адміністративний керівник Альянсу, який здійснює керівництво усіх органів та представляє НАТО на міжнародній арені. Обирається секретар за взаємною згодою держав-учасниць. Очолює засідання Північноатлантичної ради;
- Комітет з оборонного планування – несе відповідальність за формування та напрями військової політики та оборонного бюджету;

- Група ядерного планування – займається розробкою політики Альянсу щодо ядерного стримування і контролю над ядерною зброєю;
- Міжнародний секретаріат – адміністративний орган, що забезпечує роботу політичних структур, готує аналітичні матеріали, проєкти рішень і координує відносини та зв'язки між державами членами.

Військова структура НАТО відповідає за планування, командування та проведення операцій:

- Військовий комітет – найвищий військовий орган НАТО, який формує рекомендації військового та оборонного характеру для Північноатлантичної ради. Він формується з начальників генеральних штабів держав-членів;
- Міжнародний військовий штаб – це виконавчий орган, який діє постійно, Військового комітету. Даний орган готує військово-аналітичні матеріали та координує діяльність збройних сил держав.
- Об'єднане командування союзних сил складається ще з двох органів: Об'єднане командування операцій, яке розташоване у Бельгії – відповідає за планування, підготовку та реалізацію військових операцій під егідою НАТО; Об'єднане командування з трансформації, яке розташоване у США – несе відповідальність за реформування, підготовку та модернізацію збройних сил НАТО.

Також варто зазначити те, що НАТО не має постійної армії, армію формують війська держав-членів, тому кожна з держав зберігає власні збройні сили, але у разі необхідності виділяє частину своїх контингентів для проведення операцій [6].

Стратегічними концепціями НАТО є офіційні документи, які формують ключові принципи, завдання та підходи до забезпечення колективної безпеки Альянсу. Вони відображають динаміку змін на міжнародній арені та адаптують Організацію Північноатлантичного договору до нових реалій та викликів. З 1949 року стратегічна доктрина Альянсу зазнавала значних трансформацій: від зосередження на колективній обороні проти

Радянського Союзу до розроблення багатовимірної підходу, що охоплює політичні, військові та гібридні аспекти безпеки. Відслідкувати тенденцію змін можна з перших років діяльності військово-політичного Альянсу. У перші десятиріччя існування блок зосереджувався на стримуванні Радянського Союзу та захисті територій країн-членів від потенційної загрози з боку держав Варшавського договору. Перша стратегія з 1949 по 1957 рік – стратегія «масованої відплати». Значення даної стратегії полягало в тому, що будь-який напад СРСР або його союзників на держави Альянсу викличе негайну відповідь у вигляді застосування ядерної зброї. Даний підхід мав на меті стримувати противника через загрозу неминучого масового знищення, але з часом ефективність даної загрози почала знижуватися через те, що Радянський Союз також здобув ядерний потенціал [18, с. 47].

У 1957–1967 роках НАТО впровадило нову стратегію під назвою «гнучке реагування». У другій половині XX століття стратегічна доктрина НАТО зазнала значних трансформацій, що були зумовлені зміною глобальної геополітичної ситуації, розвитком ядерних технологій та динамікою силового балансу між Заходом та Сходом. Дана стратегія виникла на тлі кризи попередньої доктрини «масованої відплати», ухваленої в 1950-х роках. Відповідно даної концепції, будь-яка агресія з боку Радянського Союзу або його союзників мала викликати негайну відповідь з боку НАТО, але даний підхід з часом стали вважати надміру жорстоким та небезпечним для світового співтовариства. Його ключові недоліки полягали в: ризику неконтрольованої ескалації конфлікту до глобальної ядерної війни, а також підриві довіри до системи стримування, адже не всі ситуації потребували вирішення конфлікту ядерною зброєю та і взагалі її застосування, а правлячі верхівки двох таборів дедалі рідше були готові йти на такі драматичні кроки. Виникла потреба у більш гнучкому та реалістичному механізмі реагування на потенційні загрози, тому у цьому контексті була розроблена стратегія «гнучкого реагування», запропонована

адміністрацією Джона Кеннеді у 1961 році. Дана стратегія передбачала адаптивні підходи до використання військової сили залежно від характеру та масштабу агресії. Особливість даної стратегії полягала у виборі між декількома рівнями реагування на загрози:

1. Звичайне реагування, яке не передбачає застосування ядерної зброї, щоб запобігти конфлікту на ранній фазі.
2. Застосування ядерної зброї, але воно має бути обмеженим, для таких випадків, коли звичайних засобів недостатньо для стримування противника.
3. Масоване застосування ядерної зброї – крайній варіант у разі масштабного нападу на країни Північноатлантичного договору.

Даний підхід надав Альянсу більшу гнучкість, дозволяючи уникнути швидкого переходу до застосування ядерного арсеналу зброї, але водночас забезпечував високий рівень стримування. Впровадження даної стратегії сприяло посиленню політичної координації в НАТО, адже це все вимагало тісної співпраці між США та європейськими державами для визначення оптимальних варіантів дій у відповідь на можливі загрози. Завдяки цьому вдалося покращити систему командування й управління, посилити оборонні сили Альянсу та вдосконалити оперативне планування. Дана стратегія мала також політичний вимір: вона підтверджувала прагнення НАТО до збалансованого підходу в сфері безпеки. Ядерний арсенал зброї залишався основним елементом стримування, але акцент робився на комплексності, гнучкості та можливості уникнення ескалації конфліктів. Тому стратегія «гнучкого реагування» стала важливою невід'ємною частиною в історії еволюції НАТО та її підходів до безпеки та оборони. Вона поєднала в собі ядерне та звичайне стримування, зміцнила внутрішню єдність Альянсу та забезпечила стримування Радянського Союзу. Дана стратегія відгравала значну роль у військовому плануванні до закінчення «холодної війни» та надала фундамент для наступних стратегічних підходів НАТО у біполярному та постбіполярному світі [43, с. 4-6].

Що стосується періоду розпаду Радянського Союзу, розпуску організації країн Варшавського договору, падіння Берлінського муру, то вони також, так чи інакше, вплинули на функціонування та оборонні концепції НАТО, адже Альянс втратив головного опонента у біполярному світі, змінилися центри сили, а також слід було визначити місце Організації Північноатлантичного договору у системі міжнародних відносин. Тому слід було звернути увагу на пошук нових концепцій, адже Альянс насамперед перші роки свого існування функціонував як засіб для стримування агресії Радянського Союзу та його союзників проти Західної Європи.

Римська декларація 1991 року закріпила перехід Альянсу від моделі одновимірної військової оборони до комплексного підходу до безпеки, що поєднував у собі політичні, економічні та військові інструменти, тобто приводом до прийняття даного документу був крах двополярного світу і Ялтинсько-Постдамської системи міжнародних відносин, демократичні процеси в країнах Центрально-Східної Європи, а також переосмислення ролі Альянсу на міжнародній арені [7, с. 51].

На фоні ослаблення конфронтації між Сходом та Заходом, а також зниження ймовірності масштабної війни в Європі, Північноатлантичний Альянс опинився перед викликом адаптації своєї стратегічної доктрини до нових реалій міжнародних відносин. Тому Римська декларація не лише констатувала закінчення епохи біполярного світу та протистояння між Заходом та Сходом, а й надала бачення того, що НАТО може стати інструментом для підтримання стабільності та розвитку співробітництва на європейському континенті. Документ наголошував на необхідності посилення політичного виміру діяльності Альянсу, розширення діалогу з державами, які раніше знаходилися під впливом Радянського Союзу. Результатом ухвалення Римської декларації стало прийняття нової Стратегічної концепції НАТО в 1991 році, яка замінила стратегію, яку було прийнято у 1967 році. Дана доктрина започаткувала перехід від доктрини стримування до доктрини співробітництва, наголосивши на тому, що безпека є неподільною та залежить

від політичної стабільності, економічного розвитку та дотримання демократичних принципів, засвідчивши зменшення ролі ядерної зброї у стратегії Альянсу та орієнтацію на гнучкі, мобільні, збройні сили, які здатні реагувати на регіональні кризи й нові типи загроз. Також Римська декларація започаткувала відкритість НАТО до партнерських відносин з країнами Центральної та Східної Європи. Це було необхідним кроком, а саме побудова партнерських відносин між Альянсом та країнами Європи, і пізніше це реалізувалося у створенні Раді північноатлантичного співробітництва. Такий формат взаємовідносин став важливою платформою для політичного діалогу та консультацій між НАТО та державами, які раніше входили до соціалістичного табору та прагнули інтеграції до євроатлантичного простору. Тому Римська декларація 1991 року створила визначальний вплив на подальший розвиток НАТО та на побудову нової системи міжнародних відносин, адже це вплинуло на те, що Альянс перейшов від протистояння до партнерства, а також вплинула на побудову діалогу між Заходом та Сходом та подальшого розширення НАТО. Альянс перейшов від військово-оборонного союзу часів «холодної війни» до багатовимірної організації, яка почала орієнтуватися на підтримку миру, стабільності та демократичних цінностей в Європі.

Також важливою подією даного трансформаційного періоду Альянсу стала програма «Партнерство заради миру» 1994 року. ПЗМ – ініціатива Північноатлантичного альянсу, яку затвердили держави-члени НАТО на засіданні у Брюсселі у січні 1994 року. Мета Програми: сприяння прозорості у процесах національно-оборонного планування, розробленні військових доктрин і формуванні оборонних бюджетів. Також даною Програмою передбачено утвердження демократичного контролю над збройними силами, а також підтримку спроможності держав-партнерів брати участь у миротворчих місіях під егідою ООН та ОБСЄ з урахуванням положень їхніх національних конституцій. Крім того, Програма спрямована на розвиток військового співробітництва між країнами-партнерами та НАТО через спільне

планування, проведення навчань і підготовку військових кадрів. Довгостроковою метою такого партнерства є формування збройних сил у державах учасниках, які зможуть ефективно взаємодіяти з силами Альянсу відповідно до його стандартів [20]. Щодо України, то вона також бере участь у даній Програмі з лютого 1994 року, адже даний крок засвідчив бачення та бажання України бути не лише партнером, а й повноцінним членом Організації північноатлантичного договору. В рамках даної ініціативи Україна разом з Альянсом реалізували та продовжують реалізовувати низку спільних програм, наприклад, військова реформа, спільні навчання та операції, цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій, демократичний контроль над збройними силами, розвиток оборонно-промислової співпраці тощо.

Наступним етапом в еволюції стратегічних концепцій НАТО можна вважати 1999 рік. У квітні 1999 року у Вашингтоні відбувався черговий саміт, де держави-члени Альянсу затвердили оновлену стратегію реагування на виклики XXI століття. Ще у 1997 році лідери Альянсу досягли домовленості про необхідність перегляду та модернізації попередньої концепції, щоб вона цілком могла відображати нові політичні, безпекові та оборонні реалії Європи й підтверджувала відданість принципам колективної безпеки та оборони. Документ підтвердив, що ключовою метою НАТО було і є забезпечення свободи та безпеки для держав-членів шляхом застосування політичних та військових засобів. Альянс є прихильним до демократичних цінностей, прав людини, верховенства права, а також на прагненні підтримувати не лише спільну оборону, а й стабільність та миру у всьому євроатлантичному просторі [7, с. 54].

Після прийняття даного документа НАТО не змінювала свої принципи, а лише їх покращувала. Які раніше наголошувалося на нерозривності безпеки Європи та Північної Америки, що реалізовується через партнерство між ними. Також НАТО прагне підтримувати необхідний рівень військових спроможностей, які гарантуватимуть ефективність дій в умовах будь-яких викликів. Окремою важливою частиною документу було те, що Альянс

готовий приймати до себе нових членів, якщо ті відповідатимуть його стандартам та самі покажуть волевиявлення бути частиною військово-політичного блоку [3, с. 116].

Документом 1999 року вперше було визначено багатовимірний характер діяльності НАТО, поєднуючи завдання колективної оборони з можливістю проведення операцій поза межами територій держав-членів. Даний підхід став реакцією на практичний досвід 1990-х рр., зокрема операції НАТО у Боснії та Герцеговині і в Косово, які підтвердили необхідність здатності Альянсу діяти в умовах криз, що загрожують європейській стабільності. У стратегічній концепції 1999 року наголошувалося, що загрози безпеці набувають нових нетрадиційних форм, наприклад, міжнародний тероризм, поширення зброї масового знищення, етнополітичні конфлікти, міграція, організована злочинність тощо. Тому Альянс визначив необхідність розвитку гнучких військових спроможностей, підвищення мобільності сил швидкого реагування та посилення співпраці з партнерами для спільного реагування на кризові ситуації. Щодо питання розширення, то НАТО підтвердило відкритість для приєднання нових держав, що відповідають критеріям демократії, ринкової економіки тощо. Тому саме у цей період було здійснене масштабне розширення НАТО, а сама у 1999 році до Альянсу приєдналися Чехія, Польща та Угорщина.

Наступним етапом у процесії трансформації НАТО стало перше десятиліття XXI століття, яке пов'язане з низкою значущих подій. Переломним моментом стала подія 11 вересня 2001 року у Сполучених Штатах Америки, а саме терористичний акт, коли були зруйновані «вежі-близнюки» вкраденим пасажирським літаком, забравши життя майже трьох тисяч людей. Такі події змінили розуміння природи загроз і зумовили переосмислення ролі НАТО в постбіполярному світі. У 1990-х рр. діяльність Альянсу була зосереджена на стабілізаційних та миротворчих місіях, то після 2001 року НАТО перейшло до глобального виміру безпеки, поставивши в

центр уваги боротьбу з тероризмом, кризове управління та реагування на загрози, що виходять за межі євроатлантичного простору [3, с. 116].

Безпрецедентним кроком стало застосування вперше в історії Альянсу статті 5 Вашингтонського договору, яка проголошує, що напад на одного союзника – напад на увесь Альянс. Таке рішення було ухвалене 12 вересня 2001 року і означало воно солідарність держав-членів та показало здатність НАТО діяти в умовах нових загроз. Після даних подій Організація Північноатлантичного договору розпочала участь у міжнародній кампанії, зокрема в операції в Афганістані – Місії міжнародних сил сприяння безпеці, започаткованій у 2003 році під егідою Ради Безпеки ООН. Така місія стала найбільш масштабною та тривалою операцією НАТО за межами Європи [34, с. 155].

Якщо далі аналізувати даний період, то він позначився суттєвим розширенням функціональних меж діяльності НАТО, адже Альянс розвинув спроможності до виконання завдань, пов'язаних з протидією тероризму, кіберзлочинності, розповсюдженню зброї масового знищення тощо. У цей час відбувалося формування концепції «глобального партнерства», що передбачала активізацію взаємодії з країнами-партнерами поза межами традиційного євроатлантичного регіону – зокрема з державами Середземномор'я, Близького Сходу та Центральної Азії.

Важливим етапом у розвитку Альянсу стало ухвалення нової Стратегічної концепції НАТО на Лісабонському саміті 2010 року, яка підсумувала попереднє десятиліття. Даний документ визначив три головні завдання для Організації Північноатлантичного договору:

- колективна безпека та оборона;
- кризове управління;
- співпраця у сфері безпеки.

Дана концепція закріпила багатовимірний підхід до безпеки, який поєднував військові, політичні, технологічні та гуманітарні інструменти. Також, якщо характеризувати сучасний етап розвитку міжнародної безпекової

системи, то Альянс визначив одну з ключових проблем – відродження геополітичного суперництва, що проявляється в посилення міждержавної конкуренції, зростанні територіальних претензій, боротьбі за ресурси та ідеологічні цінності тощо. Такий стан проблеми вимагає від Альянсу нових підходів, щоб забезпечити стабільність та безпеку. У сфері міжнародного співробітництва НАТО надає перевагу взаємодії з ООН та ЄС, адже вона розглядає їх як ключових партнерів у забезпеченні глобальної та регіональної безпеки. Водночас у Стратегічна концепція 2010 року йдеться про прагнення Альянсу поглиблювати партнерство з державами, які прагнуть євроатлантичної інтеграції – Україна та Грузія. Документ також визначав необхідність сприяння подальшій інтеграції країн Західних Балкан, розвитку Середземноморського діалогу тощо. Характерною рисою даного періоду було співробітництво з Російською Федерацією, і йому надавалося вагоме значення. На той момент це відповідало загальній міжнародно-політичній кон'юктурі. Відносини НАТО–Росія мали ґрунтуватися на принципах взаємоповаги, демократичних цінностей, суверенітету, незалежності та територіальної цілісності всіх держав євроатлантичного простору. Але на сучасному етапі співробітництво призупинене через кровожадність путінського режиму, війні в Грузії та Україні. Також одним із базових положень концепції залишається принцип «оборони та стримування», який передбачає раціональне поєднання ядерних і звичайних військових спроможностей, і такий підхід продовжує бути фундаментальним елементом стратегічного курсу НАТО, спрямованого на підтримання стабільного балансу сил та запобігання агресії [17, с. 81].

Подальша діяльність НАТО на міжнародній арені тісно пов'язана з подіями 2014 року, коли Росія, порушивши норми та принципи міжнародного права, розпочала війну проти України на Донбасі та анексувала Крим. Період 2014–2022 років ознаменувався для Організації Північноатлантичного договору глибокою трансформацією стратегічних підходів, спричиненою радикальними змінами у сфері міжнародної безпеки, насамперед агресією Російської Федерації проти України. Події 2014 року – анексія Криму, початок

війни на Сході України – поставили під сумнів увесь архітектурний каркас європейської безпеки, який формувався після закінчення «холодної війни», і для НАТО це означало повернення до ключового принципу своєї діяльності – колективної оборони та стримування. До 2014 року Альянс, в основному, зосереджував увагу на миротворчих операціях поза межами своєї території, наприклад, у Балканському регіоні та в Афганістані, але криза безпекової ситуації в Європі продемонструвала, що стратегічна концепція 2010 року, орієнтована на партнерство та глобальну взаємодію, потребує перегляду. З того моменту НАТО почала поступове переосмислення своєї оборонної доктрини, зміщуючи свій акцент з управління кризами до захисту територій та своїх союзників.

На саміті у Уельсі, у 2014 році глави держав і урядів ухвалили План дій щодо підвищення готовності, який передбачав посилення військової присутності на східних кордонах Альянсу, створення сил надзвичайно високої готовності та збільшення витрат на оборонний сектор до рівня 2% ВВП для кожної держави-члена, тому ці рішення мали продемонструвати політичну єдність та здатність НАТО швидко реагувати на будь-які прояви агресії: злочини проти миру, економічний тиск, поширення дезінформації, кібератак тощо.

Далі було проведено саміт у Варшаві, у 2016 році, де лідери ухвалили рішення про розгортання багатонаціональних батальйонів у Польщі, Литві, Латвії, Естонії тощо. Такі контингенти стали елементом політики «стримування через присутність», що мала на меті забезпечити безпеку східного флангу Альянсу та запобігти можливим сценаріям гібридного втручання. Також щодо Організації Північноатлантичного договору, то вона розпочала поглиблення співпраці з Україною та Грузією, надаючи їм консультативну, технічну та фінансову допомогу для зміцнення обороноздатності та розвитку безпекових інституцій.

Надалі НАТО розширювала своє бачення безпеки, визнавши кіберпростір та космос окремими сферами оперативної діяльності. Зростання масштабів

кібератак, інформаційних операцій і втручання в робочі процеси з боку державних та недержавних акторів змусило Альянс перейти від оборонних до активних стратегій кіберстримування. У цей період було створено Центр кібероперацій у Монсі (Бельгія) та розроблено спільні протоколи реагування на кібератаки проти критичної інфраструктури [3, с. 117].

Політична увага до внутрішньої єдності НАТО також зросла, тому питання трансатлантичної солідарності стало ключовим у відносинах між США та європейськими державами. Незважаючи на періоди політичної напруги, Альянс зберіг здатність до колективного прийняття рішень, а після 2020 року розпочав процес оновлення стратегічних засад у межах ініціативи « НАТО 2030 », яка була започаткована Генеральним секретарем Єнсом Столтенбергом. Метою даної ініціативи стало осучаснення безпекових пріоритетів, зокрема у сферах технологій, кліматичних ризиків і взаємодії з демократичними партнерами в Індо-Тихоокеанському регіоні. Альянсу доведеться адаптуватися до складнішого стратегічного середовища протягом наступного десятиліття. Цей період характеризується поверненням геополітичного суперництва з Росією, піднесенням Китаю та зростаючою роллю нових технологій, а також зіткненням зі збільшенням транснаціональних загроз і ризиків. були внесені пропозиції щодо зміцнення єдності, солідарності, згуртованості та трансатлантичних зв'язків Альянсу, посилення політичних консультацій та координації між союзниками. Окрім збереження основних завдань НАТО (колективна оборона, кризове управління, підтримка обороноздатності, спільна безпека) необхідно оновити Стратегічну концепцію 2010 року, враховуючи зміни в геостратегічному середовищі (протистояння з Росією та суперництво з Китаєм). Також в даний період було заявлено, що тероризм є однією з асиметричних загроз, і боротьба з цим явищем має бути одним із головним завдань НАТО. Російська Федерація є головною військовою загрозою протягом наступного десятиліття, тому стратегія подвійного підходу (стримування та діалог) має бути продовжена. Альянсу необхідно розробити політичну стратегію щодо Китаю, і було

запропоновано створити консультативний орган, де можна обговорювати інтереси безпеки НАТО, пов'язані з Китаєм, контролювати наслідки його технологічного прогресу. Окрім ефективного ядерного стримування, НАТО має посилити підтримку контролю над озброєнням та розглянути новітні технології. Зміна клімату також формує середовище безпеки НАТО, тому експерти рекомендували створити Центр передового досвіду з питань клімату та безпеки [42, с. 119-120].

Кульмінацією даного періоду стала повномасштабна війна Росії проти України 24 лютого 2022 року, що остаточно підтвердила правильність обраного курсу НАТО на відновлення оборонної функції. Альянс терміново активізував плани колективного захисту, посилив військову присутність у Центрально-Східній Європі, а також суттєво розширив допомогу Україні. Водночас дані події пришвидшили процес перегляду стратегічної концепції, результатом якого стало ухвалення нової концепції НАТО на Мадридському саміті 2022 року, де Російську Федерацію було вперше офіційно визначено як пряму та найсерйознішу загрозу безпеці союзників [15, с. 102].

Прийняття нової Стратегічної концепції НАТО на Мадридському саміті у 2022 році стало одним із найважливіших політичних рішень у новітній історії Альянсу. Даний документ визначив стратегічні орієнтири НАТО в умовах радикально зміненого безпекового середовища, спричиненого повномасштабною війною Росії проти України, а також появою нових глобальних викликів, зокрема зростання впливу Китаю, кіберзагроз, гібридних операцій та наслідків кліматичних змін. Можна також відслідкувати кардинальну зміну стратегічної парадигми Альянсу, адже у 2010 році Росію називали «партнером», а в концепції 2022 року країну-агресора вперше було визнано прямою загрозою безпеці союзників, а також миру та стабільності в євроатлантичному регіоні. Мадридська стратегія визначила три основні функції НАТО у XXI столітті:

1. Колективна оборона – захист території союзників від будь-якої агресії;

2. Управління кризами – здатність діяти за межами Альянсу для запобігання конфліктам, стабілізації ситуації та підтримки міжнародного миру;
3. Співпраця у сфері безпеки – розбудова партнерства із демократичними державами та міжнародними організаціями з метою посилення глобальної стабільності [5, с. 133-134].

У документі також підкреслено важливість глобального виміру безпеки, зокрема необхідність реагувати на політичне та військове піднесення КНР, політика якої визнана викликом інтересам, цінностям і безпеці Альянсу. У відповідь на агресію Росії Альянс затвердив рішення про посилення східного флангу, розгортання додаткових багатонаціональних бойових груп у Болгарії, Румунії, Словаччині, Угорщині тощо, а також збільшення чисельності сил швидкого реагування до понад 300 тисяч військовослужбовців. Окреме місце в Мадридській концепції відведено партнерству з Україною. Альянс підтвердив непохитну підтримку незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України, а також визнав її право на самостійне визначення зовнішньополітичного курсу, також було наголошено, що незалежна і демократична Україна є дуже важливою для стабільності євроатлантичного простору [11, с. 29].

Феномен НАТО полягає в його здатності поєднувати військову інтеграцію з гнучкою політичною координацією, створюючи таким чином унікальну модель колективної безпеки. На відміну від тимчасових військових коаліцій, НАТО зарекомендувало себе як довгостроковий інституційний механізм, що гарантує стабільність зони безпеки в Європі та Північній Америці. Його ефективність базується на політичній згуртованості, спільному стратегічному плануванні та високому рівні оперативної сумісності збройних сил держав. Визначальною характеристикою Альянсу є його адаптивність. Зародившись у контексті повоєнного протистояння, він перетворився на структуру, здатну реагувати на нові загрози, від регіональних конфліктів до тероризму та кібератак,

включаючи гібридні форми агресії. Ця еволюція демонструє здатність НАТО залишатися актуальною в постбіполярному світовому порядку. Принцип колективної оборони, закріплений у статті 5, сприяє клімату взаємної довіри та робить Альянс стримуючим фактором, що має значне військове та політичне значення. Водночас комплексна система стандартизації – тисячі технічних, оперативних та процедурних стандартів, які забезпечують унікальний рівень оперативної сумісності, дозволяючи силам Альянсу діяти як єдине військове утворення [33].

Отже, еволюція стратегічних концепцій НАТО відображає поступову трансформацію Альянсу у відповідь на зміни в міжнародному безпековому ландшафті. Від оборонного альянсу часів «холодної війни» на багатогранну організацію, здатну забезпечити колективну оборону, врегульовувати кризи тощо. У 1990-х рр. стратегічні пріоритети змістилися від конфронтації до співпраці, після 2001 року НАТО адаптувалася до глобальних викликів, включаючи тероризм, а події 2014 року стали поворотним моментом, повернувши Альянс до його основної ролі – оборони та стримування. Прийняття Мадридської стратегічної концепції 2022 року встановило нову парадигму безпеки, яка визначає Росію як основну загрозу. Тому діяльність НАТО розширилася та включила в себе: кіберзахист, відновлювану енергетику та технологічну безпеку. Альянс підтверджує свою здатність адаптовуватися до змінних геополітичних реалій, залишаючись центральним елементом євроатлантичної системи безпеки.

## **Висновки до 1 розділу**

У межах розділу, присвяченого теоретико-методологічним основам дослідження безпекової політики НАТО, було з'ясовано, що сучасне функціонування та стратегічна еволюція Альянсу неможливі без комплексного наукового підходу. Аналіз показав, що політика безпеки Альянсу базується на багаторівневій методології, яка охоплює військово-стратегічні, політичні, економічні та гуманітарні виміри. Роль нормативного підходу, який наголошує на важливості демократичних цінностей, верховенства права та колективної відповідальності у розвитку норм НАТО, також виявилася вирішальною. Саме це поєднання військових інструментів із широким спектром політичних та цивільних методів надає Альянсу його унікального характеру у сфері міжнародної безпеки. У дослідженні також було визначено характеристики інституційного механізму НАТО, від процесу прийняття рішень до форматів багатосторонніх партнерств, включаючи формування консенсусу. Це систематично проілюструвало операційну логіку Альянсу як складної організації, в якій політика безпеки впливає з балансу між інтересами держав-членів, спільними стратегічними пріоритетами та потребами міжнародного контексту. Розуміння теоретичних основ дозволяє глибше зрозуміти внутрішні сили змін в Альянсі та зовнішні фактори, що формують його сучасну безпекову ідентичність.

## **Розділ 2. Вплив війни Росії проти України на трансформацію політики НАТО**

### **2.1. Реакція НАТО на повномасштабне вторгнення Росії в Україну: ключові рішення та ініціативи**

У XXI столітті, коли існує безліч мирних засобів для розв'язання спорів та конфліктів, Росія вдалася до жорстоких засобів – збройний конфлікт та війна, спершу анексувавши Крим та розпочавши війну на Сході України у 2014 році, а у 2022 році – повномасштабне вторгнення в Україну. Світова спільнота була вражена жорстокістю даних подій та мала негайно реагувати на загрози та виклики того часу. Міжнародні організації, в тому числі і НАТО були досить таки стурбованими подіями, які сталися у лютому 2022 року. Варто відзначити той факт, що Україна будує свої відносини з Альянсом, починаючи з років своєї незалежності – 1991 року, та співпрацює з Альянсом та союзними державами в рамках програм та ініціатив.

Україна є незалежною державою та керує своє. зовнішньою політикою самостійно, спираючись на власні інтереси та їхню реалізацію. Зовнішня політика України спрямована на забезпечення державних інтересів, оборони та стабільності, а міжнародні відносини з іншими суб'єктами міжнародного права будуються виключно з власної волі [13].

Після здобуття незалежності у 1991 році Україна постала перед вибором щодо своєї зовнішньополітичної орієнтації. Хоча євроатлантичний шлях був офіційно проголошений, його реалізація тривалий час залишалася значною мірою формальною, що пояснювалося прагненням до багатовекторної політики та балансу між Заходом та Росією. Співпраця з НАТО відкрила для України нові можливості у сферах безпеки, оборони та міжнародної підтримки, водночас надаючи інструменти для поступового наближення до євроатлантичних стандартів. Росія, у свою чергу, сприймала ці кроки як загрозу своїм стратегічним інтересам і активно прагнула утримати Україну у своїй сфері впливу. Ідеологічні та територіальні претензії Москви посилювали геополітичне протистояння, тоді як Київ поступово закріплював своє

євроатлантичну орієнтацію як ключовий елемент національної безпеки та суверенітету [23, с. 106].

Зовнішня політика України ґрунтується на принципах, що демонструють її прагнення до зміцнення національного суверенітету, забезпечення міжнародної безпеки та інтеграції в європейську та світову політику. Закон України про засади внутрішньої та зовнішньої політики» визначає зовнішню політику України як безперервну діяльність, спрямовану на те, щоб Україна була рівноправним та повноправним партнером на міжнародній арені, відповідно до принципів міжнародного права та принципів Організації Об'єднаних Націй. Пріоритети зовнішньої політики України включають зміцнення міжнародного миру та безпеки, розвиток дружніх відносин із сусідніми державами, а також сприяння демократичним цінностям та верховенству права у міжнародних відносинах. Європейська та євроатлантична інтеграція відіграє центральну роль у зовнішньополітичній стратегії України. Україна прагне стати повноправним членом як Європейського Союзу, так і Організації Північноатлантичного договору відповідно до її національних інтересів у сфері безпеки, демократії та економічного розвитку. З 2014 року, через російську агресію та необхідність зміцнення обороноздатності, зовнішня політика України значно змістилася в бік безпеки. У цьому контексті участь України в програмах та ініціативах НАТО, зміцнення співпраці з союзниками та подальший розвиток її ролі в регіональній архітектурі безпеки мають важливе значення [9].

У Постанові Верховної Ради України Про Основні напрями зовнішньої політики України 1993 року, питання співпраці з Організацією Північноатлантичного договору є важливим елементом формування колективної безпеки, у межах якої Україна прагнула утвердитися як незалежний суб'єкт міжнародних відносин. Співпраця з НАТО має базуватися на принципах рівноправності, взаємоповаги та взаємної вигоди. Це відображало прагнення України поєднати політику безпеки, орієнтовану на нейтралітет, із потребою інтеграції європейські механізми колективного миру.

НАТО, саме у цьому контексті, розглядається не як військовий блок, а як інституційна основа для політичного діалогу, військової прозорості та спільного реагування на загрози стабільності. Тобто для України НАТО – інструмент розширення системи міжнародних гарантій безпеки та платформа для обміну досвідом у сфері оборонного планування, контролю над озброєнням й реформування збройних сил. Даною постановою було продемонстровано, що участь у таких форматах співробітництва має сприяти посиленню національної безпеки та інтеграції держави в європейський безпековий простір. Дана постанова заклала основи для взаємодії з НАТО та подальшої еволюції шляху України до євроатлантичної спільноти. Визначені рамки співпраці згодом набули більш конкретного змісту через приєднання України до програми НАТО «Партнерство заради миру» у 1994 році, участь у миротворчих операціях під егідою НАТО та поглиблення політичного діалогу Україна–НАТО [29].

Партнерство заради миру – це ініціатива НАТО, започаткована у 1994 році з метою формування нової системи співробітництва між Альянсом та державами, які не є його повноцінними членами. Дана програма спрямовується на розвиток довіри, прозорості у військовій сфері та взаємної сумісності збройних сил через спільні навчання, консультації та миротворчі операції. Приєднання України до цієї програми стало важливим етапом у формування її зовнішньополітичного курсу після здобуття незалежності у 1991 році. Підписання Рамкового документа 8 лютого 1994 року у Брюсселі стало офіційним визнанням Україною прагнення до співпраці з Альянсом на принципах взаємної довіри, прозорості та колективної безпеки. Україна стала однією з перших держав пострадянського простору, що приєдналася до такої ініціативи, демонструючи готовність долучатися до нових форматів міжнародного співробітництва. Цей документ визначив основні напрями і механізми взаємодії між НАТО та його партнерами, які не входили до його складу. Передбачалося добровільне зобов'язання сторін розвивати демократичний цивільний контроль над збройними силами, сприяти

прозорості у військовому плануванні та бюджетуванні, забезпечувати сумісність збройних сил із військовими силами Альянсу, а також брати участь у спільних навчаннях та миротворчих місіях під егідою ООН та ОБСЄ.

Партнерство заради миру мало наступне значення для України:

- можливість для поступової інтеграції в європейську систему безпеки без повноцінного вступу до НАТО;
- практичні умови для модернізації українських Збройних Сил, адаптації військових стандартів до стандартів НАТО і розвитку спроможностей у сфері кризового реагування [27].

Підписання Рамкового документа засвідчило прагнення України бути активним учасником європейської архітектури безпеки, будувати партнерські відносини на основі спільних цінностей і відповідальності за підтримання миру. Участь у Програмі «Партнерство заради миру» стала своєрідним першим кроком у процесі подальшої євроатлантичної інтеграції України, що згодом отримала розвиток у межах Хартії про особливе партнерство з НАТО, 1997 року та в сучасній політиці стратегічного зближення з Альянсом.

Підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору 9 липня 1997 року у Мадриді стало важливим етапом у розвитку відносин між Україною та НАТО. Цей документ закріпив політичні та інституційні основи взаємодії, визначивши Україну як особливого партнера Альянсу – державу, співпраця з якою має стратегічне значення для європейської безпеки. Хартія була логічним продовженням участі України у програмі «Партнерство заради миру» та засвідчила поступовий перехід від технічної взаємодії до політичного діалогу на високому рівні. Таке партнерство передбачало регулярні консультації між НАТО та Україною з питань безпеки, оборони та міжнародної стабільності, а також у разі виникнення загрози суверенітету чи територіальній цілісності України. Вперше було створено інституційний механізм співпраці – Комісію Україна–НАТО, яка мала координувати спільні дії, сприяти розвитку військових і політичних контактів, а також забезпечувати узгодження позицій

у ключових питаннях регіональної безпеки. Хартія наголошувала на взаємоповазі, рівноправності та спільній відповідальності за зміцнення миру, окреслила сфери практичної взаємодії, серед яких – демократичний контроль над збройними силами, реформування сектору оборони, врегулювання кризових ситуацій, миротворча діяльність і розвиток науково-технічного співробітництва. Особлива увага приділялася підтримці з боку НАТО процесів демократичних реформ в Україні, утвердженню цивільного управління у сфері безпеки та впровадженню євроатлантичних стандартів у національну оборонну політику. Підписання Хартії стало політичним сигналом для міжнародної спільноти, що Україна може розглядатися як невід’ємна частина європейського безпекового простору. Для самої України даний документ означав закріплення довгострокового курсу на поглиблення співпраці з НАТО та посилення свого статусу як надійного партнера в системі колективної безпеки [38].

У період 1998–2000 рр. відбулася активізація практичної взаємодії між Україною та НАТО, адже у цей час співпраця набула більш системного характеру, охопивши широке коло питань – від безпеки та оборонної політики до економічних аспектів та військових навчань. Формат відносин передбачав регулярне проведення консультацій, семінарів, робочих груп та інших спільних заходів, спрямованих на зміцнення довіри та підвищення взаємної політичної та військової сумісності. Даний період збігся із серйозними викликами для самого Альянсу, який переживав етап структурних змін у зв’язку із загостренням конфлікту на Балканах. Югославська криза стимулювала оновлення стратегічної концепції НАТО, у якій зросла увага до питань протидії міжнародному тероризму та миротворчої діяльності. Для України це означало розширення практичного виміру співробітництва, зокрема участь у багатонаціональних миротворчих місіях і спільних операціях із підтримання миру. Говорячи про Україну, то вона також переживала низку викликів – прийняття Росією нової Концепції національної безпеки та Воєнної доктрини, розширення НАТО без залучення України, формування російсько-

білоруського союзу, а також конфлікти на Кавказі та Балканах посилили регіональну напруженість. Внутрішня економічна криза та потреба у відновленні оборонно-промислового комплексу лише підкреслили необхідність зовнішньої підтримки реформ, яку частково забезпечував Альянс. Після прийняття Хартії в Україні було відкрито Офіс зв'язку НАТО, що відігравав важливу роль у координації співпраці між Альянсом та центральними органами виконавчої влади України. Значним досягненням стало підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо планування на випадок надзвичайних ситуацій і реагування на катастрофи у 1997 році. У 1999 році Україна взяла участь у трьох масштабних багатонаціональних навчаннях у межах Програми «Партнерство заради миру», що сприяло підвищенню взаємодії між Збройними силами України та структурами НАТО. У 2000 році в Києві відбулося перше засідання Комісії Україна–НАТО, яка здійснювала моніторинг виконання положень Хартії та визначила подальші напрями розвитку партнерства. Тому в даний період відносини між НАТО та України перейшли у фазу практичного наповнення політичного партнерства, поєднавши діалог разом з конкретними кроками у сфері оборонних реформ, кризового реагування та безпекової співпраці [8, с. 72-73].

Якщо говорити про історію відносин України з НАТО, то слід ще згадати про План дій щодо членства в НАТО – це план, запроваджений у 1999 році, який має на меті допомогти країнам-партнерам підготуватися до можливого вступу до Альянсу. Мета – надання державам-кандидатам на вступ практичної, політичної та технічної підтримки в процесі проведення внутрішніх реформ, які необхідні для відповідності стандартам НАТО. Дана програма охоплює п'ять напрямків:

- політичні та економічні критерії;
- оборонні та військові питання;
- ресурси;
- безпека інформації;
- правові аспекти членства.

Хоч цей план і направлений на допомогу державам вступити до НАТО, але він не є гарантією вступу і слугує інструментом системного наближення держави до Альянсу. Виконання такого плану вимагає не лише технічної адаптації збройних сил, а й глибокої трансформації політичних та правових інститутів, що забезпечують демократичний контроль над оборонним сектором і стабільність внутрішньої політичної системи [29].

Україна розпочала активні консультації щодо приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) ще у 2002 році, потім у 2004 році уряд за президенства Віктора Ющенка та під час Помаранчевої революції надавав перевагу та чітко визначав курс України до Євроатлантичної спільноти. У 2006 році через проросійського прем'єр-міністра Віктора Януковича приєднання до ПДЧ довелося відкласти. Але вже у 2008 році, під час Бухарестського саміту НАТО, лідери держав-членів визнали, що Україна має перспективу членства в Альянсі, але без надання їй офіційного статусу учасниці ПДЧ. І замість цього Україна продовжила реалізовувати Індивідуальний план дій, який фактично виконував частину завдань, аналогічних до вимог ПДЧ. Причини через які Україна не отримала запрошення до ПДЧ, мали як зовнішньополітичний, так і внутрішньополітичний характер. З одного боку, серед держав-членів НАТО існували різні позиції щодо готовості України до такого кроку, а з іншого – всередині країни спостерігалися суперечності у ставленні політичних еліт і суспільства до перспектив членства України в Альянсі. Але попри це, Україна продовжувала імплементацію стандартів НАТО, здійснюючи оборонну реформу, посилюючи цивільний контроль над збройними силами та модернізуючи систему національної безпеки відповідно до натівських стандартів та принципів. Фактично, навіть без офіційного отримання Плану дій щодо членства, Україна де-факто реалізовувала його основні положення, використовуючи співпрацю з Альянсом як механізм внутрішньої трансформації та підготовки до майбутнього зближення [8, с. 77].

Після здобуття незалежності Україна, які більшість пострадянських держав, формувала власну зовнішньополітичну ідентичність під впливом

внутрішніх упереджень та суперечливих орієнтирів. У суспільстві та серед політичних еліт переважала думка, що процес адаптації до європейських стандартів потребує тривалого часу, проте при цьому країна повинна мати чітку перспективу інтеграції до ЄС та НАТО. Важливу роль у цьому процесі відігравало стратегічне партнерство з Польщею, яке розглядалося українською владою як інструмент реалізації модернізаційних й інтеграційних ініціатив. Водночас послаблення динаміки співпраці із Заходом зумовлювали внутрішньополітична нестабільність, часта зміна урядів, а також зовнішні чинники – активна протидія з боку Росії та економічні труднощі Європейського Союзу. Важливою проблемою залишалася і сфера оборони: хронічне недофінансування призводило до деградації військово-технічного потенціалу держави, що негативно впливало на сприйняття України як повноцінного члена Організації Північноатлантичного договору. Кульмінаційним моментом у розвитку відносин Україна–НАТО став 2008 рік, коли на Бухарестському саміті країни-члени Альянсу відмовили Києву та Тбілісі у наданні ПДЧ. І замість цього було погоджено безпрецедентну формулу, згідно з якою Україна у майбутньому стане членом НАТО, але без визначення конкретних часових рамок. Аналогічну позицію Альянс зайняв і щодо Грузії у 2014 році. Попри те, що на той час Україна декларувала курс на вступ до НАТО, внутрішні політичні конфлікти, відсутність єдності у керівництва держави та загострення відносин з Росією не дали змогу реалізувати даний стратегічний намір. Провідні держави Альянсу, особливо Німеччина та Франція розглядали напруженість у відносинах Києва та Москви як фактор ризику, що гальмував процес прийняття рішень. Після того як у 2012 році до влади повернувся Володимир Путін, то позиція Росії щодо розширення НАТО стала ще більш категоричною та жорсткою. Україна на той час не мала достатніх військових, економічних та дипломатичних ресурсів для протидії тиску Кремля. Супротив Москви не лише унеможлилював отримання ПДЧ, але й сприяв тому, що Київ тимчасово перейшов до політики позаблоковості. Таким чином, втрата сприятливого моменту у 2008 році стала одним із

ключових чинників, що відклали реальну євроатлантичну інтеграцію України на роки [11, с.26-27].

Початок російської агресії проти України у 2014 році – анексія Криму та війна на Донбасі докорінно змінили характер відносин між Україною та НАТО. Після цих подій співпраця набула стратегічного характеру, зосередившись насамперед на реформах сектору безпеки й оборони, зміцненні оборонного потенціалу держави та поступовій адаптації військово-промислового комплексу до стандартів НАТО. Але водночас трансформаційні зміни почали відбуватися і всередині Північноатлантичного альянсу. На варшавському саміті НАТО у 2016 році вперше на офіційному рівні було розглянуто концепцію створення українського потенціалу стратегічного стримування російської агресії. До цього термінологія «стримування» практично не використовувалася в контексті європейської безпеки, що свідчило про зміну підходів Альянсу до нових загроз, які виникли у регіоні.

Після 2014 року НАТО значно активізувало співпрацю з Україною у військовій, освітній та гуманітарній сферах. Українські військовослужбовці брали участь у миротворчих та навчальних місіях під егідою НАТО, а також у спільні щорічних навчаннях, спрямованих на підвищення сумісності Збройних сил України з арміями держав-членів. Одночасно в Україні проводилися реформи з модернізації систем управління військами, удосконалення підготовки кадрів та впровадження стандартів НАТО у сфері планування та логістики. Попри високий рівень взаємодії, питання надання Україні летальної зброї лишалось політично чутливим. Як країна, що не мала статусу члена Альянсу, Україна не могла розраховувати на автоматичне колективне рішення щодо постачання озброєнь – це вимагало консенсусу всіх держав-членів. Прикладом цього випадку є ситуація, що трапилася у 2021 році, коли Німеччина та Нідерланди у Раді агентства НАТО з матеріально-технічного забезпечення заблокували закупівлю Україною американських снайперських гвинтівок та антидронових систем, попри те, що контракт вже був профінансований [11, с. 28-29].

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало поворотним моментом у відносинах між Україною та НАТО. З того часу співпраця з Альянсом набула іншого значення – не лише у військовій сфері, але й контексті політичної, дипломатичної та інформаційної підтримки України на міжнародній арені. Допомога НАТО стала символом солідарності демократичних держав і підтвердила, що Україна не залишилась сам на сам із агресором.

Одним із напрямків підтримки України від НАТО є процес реформування. Щодо реформи Збройних сил України за стандартами НАТО, то вона являє собою комплексну інституційну трансформацію, спрямовану на досягнення сумісності із військовими структурами держав-членів НАТО. Стандарти НАТО становлять цілу основу для доктрини, логістики, навчання, управління тощо. Їхня головна мета – забезпечити передбачувану взаємодію в багатонаціональних операціях. Це вимагає стандартизації не лише технічних параметрів, а й процедур управління, а також єдиної термінології. Система стандартів складається з адміністративної, оперативної та логістичної складових. Адміністративні складові визначають правила управління, документообіг та обмін інформацією; оперативні складові регулюють планування та розгортання військ; логістичні складові встановлюють єдині вимоги до озброєння, техніки та логістичних процесів. Такий підхід створює єдине середовище для операцій союзників та охоплює як бойові, так і допоміжні аспекти військової діяльності. Стандартизацією координує Конференція національних директорів з озброєнь та мережа спеціалізованих робочих груп, які переглядають та вдосконалюють стандарти з урахуванням досвіду НАТО. Для України впровадження цієї системи стало ключовим елементом оборонних реформ з 2014 року. Трансформація включає оновлення оперативного планування, реформування системи військової підготовки, посилення ролі сержантського корпусу, модернізацію логістики та перехід до командування місіями, що надає командирам більшу автономію. Це сприяє покращенню оперативної сумісності між українськими підрозділами та

збройними силами її партнерів і підвищує їхню здатність діяти в складному багатонаціональному середовищі [31, с 145-146].

В контексті повномасштабного російського вторгнення у 2022 році, особливого значення набула правова та нормативна база співпраці між Україною та НАТО, створена наприкінці 1990-х років. Меморандум про взаєморозуміння, підписаний у 1998 році щодо призначення офіцерів зв'язку НАТО в Україні, заклав основи для інституційної присутності Альянсу, яка виявилася вирішальною після початку повномасштабного вторгнення. Офіс зв'язку НАТО, створений відповідно Меморандуму та Додаткового протоколу, став одним з найважливіших механізмів оперативної комунікації між Україною та НАТО протягом перших місяців вторгнення. Завдяки існуючому правовому статусу офіцерів зв'язку, їхня робота не була ускладнена бюрократичними перешкодами та обмеженнями, які зазвичай виникають у кризових ситуаціях. Це дозволило Альянсу швидше розгорнути низку механізмів підтримки, наприклад, координацію поставки озброєння та обмін розвідувальними даними, а також оцінка критичних потреб оборонного сектору України. Офіс зв'язку підвищив ефективність рішень НАТО щодо використання багаторівневої системи підтримки та розширення інституційної та консультативної присутності НАТО у сферах оборонного планування, логістики та кіберзахисту. Поточна правова співпраця значно спростила інтеграцію цих механізмів у систему управління національною обороною [24].

Альянс відіграє активну роль у міжнародних дипломатичних процесах, послідовно підкреслюючи важливість дотримання принципів суверенітету та територіальної цілісності України. Поглиблення партнерства з НАТО відкрило для України нові можливості розвитку політичних і військових зв'язків із державами-членами, що сприяло посиленню її геополітичного значення у Центрально-Східній Європі. Війна також висвітлила потребу у зміцненні європейської архітектури безпеки. Україна стала своєрідним випробувальним полем для перевірки ефективності колективних оборонних механізмів, стратегій стримування агресії та координації між членами Альянсу. Відносини

Києва та Організації Північноатлантичного договору вийшли за межі суто військової співпраці, охопивши також політичну, економічну та гуманітарну площину, що посилює міжнародні позиції України та сприяло її подальшій інтеграції в євроатлантичний простір. Одним із важливих питань відносин України з НАТО після 2022 року є питання гарантій безпеки, яке включає в себе не лише надання військової допомоги, а й дискусії щодо майбутнього членства України в Альянсі. Такий аспект тісно пов'язаний із трансформацією самого НАТО, як наслідок нової безпекової реальності Європи. З цим пов'язано і розширення НАТО – включення до складу Швеції та Фінляндії, розміщення додаткових сил та військових об'єктів у Польщі, Румунії та Балканах, це все свідчить про стратегічну готовність НАТО до тривалого стримування російської агресії та підтримання стабільності на континенті [5, с. 133-134].

У відповідь на зміну безпекового середовища НАТО оголосила про масштабне переосмислення власної оборонної політики, тому на Мадридському саміті 2022 року було закладено основу для створення нової Моделі сил – структура військової готовності, що здатна розгорнути понад 100 тисяч військових протягом 10 днів і збільшувати їх до 500 тисяч протягом півроку. Остаточне впровадження даної моделі відбулося у липні 2024 року, вона стала основним елементом стратегічної адаптації НАТО до умов, що виникли після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Її основна мета полягає у створенні гнучкої системи управління, яка забезпечує швидку організацію, активізацію та координацію національних контингентів союзників у межах спільних операцій. Така модель передбачає три рівні готовності сил:

- сили, здатні до розгортання протягом 10 днів;
- сили з готовністю 10-30 днів;
- сили, що можуть бути задіяні у термін до 180 днів.

Така структура дозволяє Альянсу ефективно реагувати на загрози різного масштабу – від локальних криз до масштабних воєнних конфліктів. Ключовим

елементом нової архітектури безпеки стали Об'єднані Сили Реагування, активовані у 2024 році. Це багатонаціональні та багатодоменні формування високої готовності, здатні оперативно виконувати великий спектр місій Альянсу. До складу цих сил входять сухопутні, повітряні, морські, сили спеціальних операцій, а також кібернетичні та космічні підрозділи, доповнені елементами логістичного забезпечення й стратегічних комунікацій. Командування такими силами здійснює Верховний головнокомандувач Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі [15, с. 104].

Позиція НАТО до прийняття України до Альянсу була завжди неоднозначною, раніше розглядалася можливість прийняти нашу державу до свого складу, але згодом Альянс оголосив про неготовність бачити України серед своїх членів найближчі 15 років. Вільнюський саміт 2023 року став ще одним ключовим етапом у розвитку відносин між Україною та Північноатлантичною організацією, адже на цьому саміті держави-члени підтвердили відданість рішенням про майбутнє членство України в НАТО, визнавши її суттєвий прогрес у впровадженні оборонних, інституційних та демократичних реформ. Також ними було відмічено, що Україна досягла високого рівня сумісності з силами Альянсу, що дало підстави для скасування вимог щодо ПДЧ як обов'язкового етапу на шляху до повної євроатлантичної інтеграції. Одним із найважливіших практичних результатів саміту стало створення Ради Україна–НАТО, яка замінила попередній формат Комісії. На відміну від неї, нова інституція має працювати на засадах рівноправності, що символізує перехід від статусу «партнера» до реального союзника у формуванні спільної політики безпеки. Це рішення має також глибоке політичне значення – воно засвідчує, що НАТО більше не розглядає Україну лише як об'єкт підтримки, а як активного суб'єкта у процесі формування колективної безпеки. Підтверджуючи свою підтримку, держави-члени Альянсу домовилися про продовження допомоги Україні, зокрема через нову багаторічну програму підтримки, спрямовану на адаптацію українського сектору оборони до стандартів НАТО. Ця програма має на меті полегшити

перехід від радянських структур управління до сучасної моделі оборони, що базується на принципах прозорості, ефективного командування та стратегічного планування. В межах програми передбачено фінансування критичних потреб України – постачання пального, засобів розмінування, медичного забезпечення, а також навчання військових кадрів. Було також зроблено акцент на питанні щодо членства України в НАТО, і держави-члени наголосили, що членство України в НАТО лишається питанням часу, а не принципу. Альянс продовжуватиме підтримувати реформування українського сектору безпеки, а прогрес у цьому напрямі регулярно буде оцінюватися міністрами закордонних справ держав-членів [43, с. 9-10].

Створення Ради Україна–НАТО стало новим форматом у взаємодії між нашою державою та Організацією. Дана інституція забезпечує можливість спільного ухвалення рішень, проведення консультацій та практичних заходів. Засідання можуть проводитися на всіх рівнях – від глав держав та міністрів до військових штабів, що забезпечує оперативність та гнучкість у реагуванні на виклики безпеки. Між Альянсом та Україною визначені наступні стратегічні напрями співпраці у рамках даної інституції:

- багаторічна програма підтримки України;
- розробка дорожньої карти до повної оперативної сумісності з НАТО;
- надання негайної військової та гуманітарної допомоги, включно з постачанням зброї, систем ППО, техніки та медичного обладнання;
- зміцнення оборонно-промислового комплексу України.

Завдяки такому формату співпраці Альянс зміг забезпечити більш системну та передбачувану підтримку Україні як фінансову, так і технічну. Дана рада стала майданчиком для координації військової допомоги, посилення кіберзахисту, обміну розвідувальними даними та спільного планування оборонних заходів. Протягом першого року існування було проведено декілька засідань різного формату, що свідчить про відсутність блокувань чи бюрократичних затримок. Загалом створення такої ради означає поглиблення

політичної, безпекової та військової інтеграції нашої держави в євроатлантичний простір [16, с. 39-41].

Наступним кроком у співпраці Альянсу та України став Вашингтонський саміт у липні 2024 року, на якому значну увагу було приділено цифровій сфері та взаємодії з Україною. Одним із важливих результатів стало рішення створити Центр інтегрованого кіберзахисту при стратегічному командуванні НАТО у Бельгії. Такий центр має об'єднати потенціал військових і цивільних фахівців різних структур Альянсу, сформувавши цілісну платформу для спільного реагування на кіберзагрози, координації дій і посилення кіберстійкості в межах євроатлантичного простору. Також країни-члени домовилися про започаткування Ініціативи НАТО з безпекової допомоги та навчання для України, спрямованої на поглиблення співпраці у сфері оборони, підвищення сумісності українських сил зі структурами Альянсу та вдосконалення підготовки військовослужбовців. Також було погоджено створення Спільного центру Україна–НАТО з аналізу, підготовки та освіти, який має функціонувати на території Польщі і він стане осередком вироблення спільних навчальних стандартів, обміну досвідом і практичної інтеграції України у навчальні та операційні процеси Альянсу. Ще одне рішення стосувалося інформаційної взаємодії та захист даних, в межах якого передбачено створення сучасної інформаційно-комунікаційної системи безпечного обміну. Україна вперше була залучена в розробку системи такого рівня спільно з державами-членами НАТО, що засвідчує високий рівень довіри, стратегічне партнерство та прогрес у сфері цифрової інтеграції [1, с. 319-320]. Окрім цього наша держава має домовленості з окремими членами Альянсу, мається на увазі, з США, Великою Британією, Німеччиною, Канадою, Польщею тощо. Такі домовленості закріплюють довгострокові гарантії безпеки до моменту повноцінного вступу України до НАТО. Також союзники погодилися забезпечувати мінімум 40 млрд євро щорічної підтримки українських оборонних потреб.

Щодо сучасності, а саме 2025 року Україна притримується курсу на зближення з євроатлантичною спільнотою. Основною тенденцією даного етапу є поступове перетворення партнерства на структуровану модель членської інтеграції, у межах якої Україна функціонує як невід’ємний елемент євроатлантичної безпекової архітектури. Показовими у відносинах Україна–НАТО стали 2023 та 2024 роки – створення Ради Україна–НАТО, з того моменту відносини набули нової якісної форми політичного діалогу, що передбачає рівноправну участь України у формуванні рішень, які стосуються безпеки євроатлантичного простору – основний майданчик для обговорення стратегічних ініціатив, координації оборонних реформ і визначення пріоритетів взаємодії; Програма безпекової допомоги та навчання стали також важливим рішенням даного періоду, адже участь України у цій програмі забезпечує системну підтримку з боку союзників у сферах підготовки особового складу, модернізації систем управління військами, розвитку логістичної інфраструктури та стандартизації озброєнь відповідно до вимог НАТО. Можна спостерігати той факт, що взаємодія між Україною та Альянсом виходить за межі військової площини та охоплює політичні, економічні, технологічні й гуманітарні аспекти. Підтвердженням того факту, що співробітництво набуває більш практичного характеру є участь у програмах кіберзахисту, протидії гібридних воєн тощо, це і відображає поступову трансформацію України з об’єкта на рівноправного учасника спільної системи безпеки. Попри відсутність конкретних часових орієнтирів щодо вступу України до НАТО, наша держава продовжує послідовно адаптовувати національне законодавство, сектор безпеки й оборони до стандартів НАТО, виконуючи умови щодо повноцінного членства [43].

Отже, реакція НАТО на повномасштабне вторгнення Росії в Україну 2022 року засвідчило глибоку трансформацію безпекової політики Альянсу та його готовність діяти в умовах нової геополітичної реальності. З перших днів агресії НАТО продемонструвало єдність і солідарність, оперативно активізувавши політичні та військові механізми підтримки України, зокрема

через розширення програм допомоги, посилення східного флангу та координацію союзницьких дій. Рішення, ухвалені в цей період свідчать про перехід від декларованої підтримки до системного стратегічного партнерства, у межах якого Україна розглядається не лише як держава-партнер, а як невід’ємний елемент європейської безпеки. Ініціативи, реалізовані після 2022 року, - створення Ради Україна–НАТО, запуск програм довгострокової допомоги та навчання, а також узгодження спільних оборонних пріоритетів – заклали основу для глибокої інтеграції України до євроатлантичного простору.

## **2.2. Розширення та нові оборонні пріоритети Альянсу**

Організація Північноатлантичного договору має довгу та насичену історію, яка складається з етапів розширення Альянсу, важливих ініціатив та історичних подій. Свою історію Альянс починає з 4 квітня 1949 року, коли 12 міністрів закордонних справ (Бельгія, Канада, Сполучені Штати Америки, Ісландія, Ірландія, Данія, Франція, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Велика Британія) підписали Північноатлантичний (Вашингтонський) договір. Дана подія стала ключовою у формуванні повоєнної системи міжнародних відносин та міжнародної безпеки та означала перехід від ситуативних союзів часів Другої світової війни до створення постійного оборонного та безпекового союзу абсолютно нового типу.

Північноатлантичний (Вашингтонський) договір заклав правові та політичні основи колективної оборони демократичних держав Північної Америки та Західної Європи, визначивши принцип, згідно з яким напад на одного з учасників розглядається як напад на всіх держав-союзників. Підписання договору мало подвійне значення: з одного боку, воно стало відповіддю на зростання радянського впливу в Європі та загрозу поширення комуністичних режимів, а з іншого – започаткувало інституційне оформлення трансатлантичного співробітництва на основі спільних цінностей – демократії, верховенства права та поваги до прав людини. Створення НАТО забезпечило

не лише військово-політичну стабільність а й стало чинником економічної та політичної консолідації Заходу в умовах «холодної війни». Північноатлантичний договір мав і ширше цивілізаційне значення – він утвердив нову парадигму міжнародних відносин, у межах якої безпека розглядалася як колективна відповідальність, а оборонна солідарність перетворилася на головний принцип міжнародної взаємодії демократичних держав. Таким чином, підписання Північноатлантичного договору не лише започаткувало Організацію північноатлантичного договору, а й визначило стратегічні орієнтири розвитку євроатлантичної спільноти на десятиліття вперед.

Однією з ключових засад еволюції Північноатлантичного альянсу є політика «відкритих дверей», що відображає його прагнення до постійного оновлення та зміцнення євроатлантичної спільноти. Відповідно до цього принципу, будь-яка європейська держава, яка дотримується демократичних цінностей, поділяє норми та цілі Північноатлантичного договору й готова робити реальний внесок у колективну безпеку, має право подати заявку на членство в НАТО. Однак ухвалення такого рішення можливе лише за умови одностайної згоди всіх держав-членів, що підкреслює консенсусний характер процесу розширення Альянсу. На практиці політика «відкритих дверей» є механізмом зміцнення стабільності та демократичних інститутів в Європі, адже стимулює держави-кандидатів до глибоких внутрішніх реформ у сферах безпеки, оборони та управління. Розширення НАТО не тільки сприяє розширенню географічних меж безпеки, а й поглиблює взаємодію між країнами, які поділяють спільні стратегічні інтереси та цінності. Протягом всієї своєї історії Альянс пройшов кілька послідовних етапів розширення, кожен із яких відображав зміни у міжнародному середовищі та потребу у формуванні нової архітектури безпеки в Європі [22].

За всю історію свого існування НАТО пройшла декілька етапів розширення з 1949 по 2023 роки, розширивши свій союзницький склад з 12 членів до 32 держав-союзників. Розширення НАТО є складним та

багатогранним процесом, який відображає як еволюцію самої системи євроатлантичної безпеки, так і прагнення держав забезпечити власний суверенітет і стабільність у мінливому міжнародному середовищі. Основним чинником, що зумовлює розширення Альянсу, є прагнення поширити зону колективної безпеки на держави, що поділяють спільні з НАТО політичні цінності – демократію, верховенство права, ринкову економіку та повагу до прав людини. Розширення НАТО сприяє зміцненню стабільності в Європі, адже нові члени даного союзу інтегруються в єдину систему колективної оборони, відмовляючись від політики нейтралітету чи односторонньої залежності від зовнішніх центрів сили. Також розширення Альянсу розглядається як адаптації до нових загроз, адже після «холодної війни» спектр викликів та загроз на світовій арені істотно збільшився – від локальних війн та тероризму до кіберзагроз та гібридних війн. Для країн-кандидатів вступ до Альянсу є інструментом гарантування національної безпеки та міжнародного визнання, а також важелем внутрішніх реформ у сфері оборони, управління та верховенства права.

Перші декілька років дана організація не мала ефективної військової структури, яка б могла на той час ефективно реагувати на загрози безпеці євроатлантичному регіону та ефективно приймати рішення. Але у 1949 році після підриву радянської атомної бомби та Корейської війни, Альянс почав розробку консолідованої команди з військовим штабом (Верховний штаб об'єднаних сил НАТО), що знаходився у Парижі. Також перші роки свого існування Альянс функціонував у тому складі, при якому було створено організацію, тобто 12 країн Північної Америки та Західної Європи. Перше розширення відбулося 18 лютого 1952 року, через три роки після підписання Вашингтонського договору, під час даного розширення до Альянсу приєдналися Греція та Туреччина, що дозволило значно посилити його південний фланг. Дане рішення мало не лише військово-стратегічне, а й політичне значення, адже в той час світ перебував у розпалі «холодної війни» між США та Радянським Союзом, а Європа – під загрозою експансії

комунізму. У післявоєнні роки Південно-Східна Європа стала ареною ідеологічного протистояння між Заходом та Радянським Союзом. Вступ Греції, яка тільки-но пережила громадянську війну, став важливим кроком для стабілізації регіону та послаблення впливу комуністичних сил. Туреччина, яка розташована на перетині Європи та Азії, мала вагоме стратегічне значення для контролю над Чорноморським басейном і морськими шляхами через Босфор і Дарданелли, її членство в Альянсі гарантувало безпеку південно-східного крила НАТО та стало відповіддю на політичний та військовий тиск з боку СРСР [12, с. 139].

Наступним важливим етапом розширення Альянсу стало прийняття Федеративної Республіки Німеччини (ФРН) 6 травня 1955 року, що закріпило її повернення до міжнародної спільноти на правах демократичної держави. Таке рішення, що закріплене в рамках Паризьких угод 1954 року, залишалося політично делікатним, адже питання відновлення німецьких збройних сил викликало неоднозначну реакцію у світі після закінчення Другої світової війни. Для СРСР прийняття ФРН до НАТО стало серйозним викликом і сигналом про зміщення балансу сил в Європі. У відповідь на ці всі події 14 травня 1955 року Москва ініціювала створення Організації Варшавського договору – військово-політичного блоку, який об'єднав вісім соціалістичних держав (Албанію, Болгарію, Німецьку Демократичну Республіку, Польщу, Румунію, СРСР, Чехословаччину та Угорщину). Даний союз був чимось на кшталт НАТО, але для закріплення комуністичного впливу СРСР у Центрально-Східній Європі.

Наступний етап розширення відбувся у 1982 році, наступний членом НАТО стала Іспанія. Але це був не простий шлях держави до повноправного членства в Альянсі, адже приєднання відбувалося на фоні глибоких внутрішніх трансформацій та зовнішнього впливу. За декілька років до цієї події Іспанія пережила громадянську війну та звільнилася від авторитарного режиму Франсіско Франко, Іспанія переживала період політичних потрясінь: демократичні реформи, невдалий військовий переворот 1981 року, зміна

політичних еліт та зростання суспільної недовіри створили непростий контекст для ухвалення рішення щодо вступу в НАТО. Важливу роль у цьому процесі відіграли Сполучені Штати Америки, які активно інтеграцію Мадрида в євроатлантичний простір, розглядаючи Іспанію як стратегічного партнера для зміцнення оборони Південної Європи та контролю над Середземноморським регіоном. Щодо самого членства, то воно від початку було специфічним, тому що держава повноцінно брала участь у політичних структурах Альянсу, але утримувалася від інтеграції у військову систему. Це питання підіймалося на референдумі 1986 року, за результатами якого громадяни підтримали перебування Іспанії в НАТО, але з низкою застережень:

- збереження національного контролю над власними збройними силами;
- заборона постійного розміщення іноземних військ на території Іспанії;
- обмежена участь у військових операціях.

Іспанія була спостерігачем у Групі ядерного планування НАТО і брала участь у спільних системах зв'язку, але зберігала незалежність своїх військових структур. Але не дивлячись на такі обмеження, Іспанія поступово інтегрувалася в оборонну систему Альянсу, демонструючи готовність діяти спільно з партнерами у разі загрози безпеці [22].

Наступні роки, а саме 90-ті рр. XX століття видалися складними не тільки для Альянсу, а й всієї міжнародної спільноти – завершення «холодної війни», падіння Берлінського муру у 1989 році, подальший розпад Організації Варшавського договору спричинили докорінну трансформацію системи міжнародних відносин. Утворення незалежних держав у Центрально-Східній Європі створили умови для перегляду стратегічних пріоритетів безпеки, а також актуалізацію питання про можливість їхньої інтеграції до євроатлантичних структур. Для більшості держав членство в НАТО розглядалося як гарантія національної безпеки, політичної стабільності та закріплення їхнього демократичного вибору. У січні 1994 року на Брюссельському саміті лідери держав-членів Альянсу підтвердили політику «відкритих дверей», наголосивши, що Організація готова прийняти до свого

складу держави, які поділяють принципи Вашингтонського договору і здатні робити внесок у спільну безпеку євроатлантичного простору. Ця позиція відобразила нове бачення НАТО як не лише військово-політичного блоку, а й механізму забезпечення стабільності та демократичних перетворень на континенті. Наступним важливим кроком стало проведення у 1995 році Дослідження щодо розширення НАТО, в якому було обґрунтовано політичні, військові та економічні переваги приєднання нових ланів. У документі зазначалося, що кінець епохи протистояння двох блоків відкрив «унікальну можливість створення всеохоплюючої системи безпеки», а розширення Альянсу сприятиме зміцненню миру, стабільності та взаєморозуміння у всій Європі. На основі цих висновків процес розширення набув конкретних форм. У 1997 році на Мадридському саміті НАТО було ухвалено рішення запросити Польщу, Чехію та Угорщину до переговорів про вступ. Ратифікація відповідних протоколів завершилася у 1999 році, і саме ці три держави (Польща, Чехія та Угорщина) стали першими колишніми ланами Варшавського договору, які приєдналися до Альянсу. Це символізувало завершення епохи поділу Європи на Схід та Захід та початок нової фази євроатлантичної інтеграції. У цьому ж році, окрім приєднання нових членів до Організації Північноатлантичного договору, спираючись на здобутий досвід, Альянс започаткував План дій щодо членства (ПДЧ), який мав на меті надати державам-претендентам структурований інструмент підготовки до вступу. Програма передбачала комплекс реформ у політичній, військовій, правовій та економічній сферах і стала важливим елементом інституційного механізму розширення НАТО.

Після успішної інтеграції держав Центрально-Східної Європи наприкінці 1990-х років, Північноатлантичний альянс продовжив реалізацію політики «відкритих дверей», орієнтуючись на подальше зміцнення стабільності та безпеки на всьому євроатлантичному просторі. Важливим етапом цього процесу став Празький саміт НАТО 2002 року, який закріпив стратегічне рішення про чергове розширення організації. На цьому саміті сім держав –

Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія були запрошені для того, щоб розпочати з ними переговори щодо вступу в Альянс. 29 березня 2004 року всі сім держав офіційно приєдналися до складу НАТО, що стало наймасштабнішим раундом розширення в історії організації. Цей процес мав не лише військово-політичне, а й символічне значення – він остаточно закріпив інтеграцію країн Балтії та Південно-Східної Європи в євроатлантичну систему безпеки, підтверджуючи незворотність демократичних перетворень у регіоні. Ця хвиля розширення стала важливою віхою у розвитку Альянсу, оскільки продемонструвала його здатність адаптуватися до нових геополітичних реалій після «холодної війни». Вона засвідчила, що НАТО залишається ключовим інструментом забезпечення стабільності, колективної безпеки та демократичного розвитку в Європі. Крім того, розширення 2004 року стало підтвердженням політичної привабливості Альянсу як гаранта суверенітету та територіальної цілісності держав-членів у новій архітектурі міжнародних відносин [22].

Після закінчення воєнних конфліктів на Балканах наприкінці XX століття держави Південно-Східної Європи розпочали процес політичної та безпекової реінтеграції до атлантичного простору. У такому контексті Албанія та Хорватія стали ключовими прикладами країн, що успішно реалізували курс на вступ до НАТО через поступові реформи та активну участь у програмах співробітництва. Хорватія зіткнулася з необхідністю не лише відновлення суверенітету, а й переосмислення власної зовнішньополітичної стратегії. Уже всередині 1990-х років НАТО почало відігравати дедалі активнішу роль у врегулюванні конфліктів у регіоні, зокрема шляхом контролю над виконання ембарго ООН у зоні Адріатичного моря. Хоча позиція Альянсу під час війни в Хорватії була більш нейтральною, ніж прихильною, підписання Дейтонських угод 1995 року відкрило нову сторінку у відносинах між Хорватією та НАТО. Під час Мюнхенської конференції з безпеки 1996 року керівництво Альянсу вперше заявило про можливість майбутнього членства країн регіону. З 1996 року вступ до НАТО став одним із ключових напрямів зовнішньої політики

Республіки Хорватія. Однак перша заявка країни на участь у Програмі «Партнерство заради миру» (ПЗМ) не була підтримана через невирішені післявоєнні питання та необхідність глибших демократичних і правових реформ. У 2000 році Хорватія повторно подала заявку на участь у програмі, демонструючи політичну стабілізацію, прогрес у питанні повернення сербських біженців та співпрацю з Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії. Ці кроки свідчили про готовність країни до глибокої євроатлантичної інтеграції. Паралельно Албанія здійснювала масштабну трансформацію своєї системи безпеки та оборони, активно співпрацюючи з НАТО ще з моменту запровадження ПДЧ у 1999 році. Основна увага приділялася реформуванню сектору оборони, модернізації військових структур і підвищенню цивільного контролю над ними, що стало важливою умовою для досягнення стандартів Альянсу. У 2002 році Хорватія приєдналася до ПДЧ, що дало як їй, так і Албанії, інституційні інструменти для системної підготовки до вступу. Завдяки тісній взаємодії з НАТО обидві держави змогли не лише реформувати власні системи безпеки, але й закріпити демократичні перетворення, що стали фундаментом для їхнього членства. У липні 2008 року Албанія та Хорватія підписали Протоколи про приєднання до Альянсу, а 1 квітня 2009 року офіційно стали повноправними членами НАТО. Цей крок мав виняткове значення для євроатлантичної архітектури безпеки, оскільки знаменував завершення періоду політичної фрагментації Балканського регіону та його поступове інтегрування до спільної системи стабільності й колективної оборони. Досвід Албанії та Хорватії підтвердив, що процес набуття членства в НАТО є не лише політичним актом, а насамперед інструментом глибинної демократизації та інституційного оновлення держав, які обирають шлях євроатлантичної інтеграції [37, с. 49-50].

Наступною державою, яка приєдналася до НАТО, стала Чорногорія. Відновлення державної незалежності Чорногорії у червні 2006 року стало не лише актом політичного самовизначення, а й початком нового етапу її зовнішньополітичної орієнтації, спрямованої на інтеграцію до

євроатлантичного безпекового простору. Уже через півроку держава зробила символічний крок у цьому напрямі – приєдналася до програми ПЗМ, що стало першим офіційним інструментом співпраці з НАТО. У наступні роки чорногорський уряд послідовно вибудовував політику відповідності стандартам НАТО. У 2008 році країна представила Індивідуальну програму партнерства, а в скорому часі розпочала інтенсивний політичний і безпековий діалог із представниками НАТО, який охоплював питання оборонної реформи, демократичного контролю над армією та зміцнення цивільних інституцій. Цей процес відбувався на фоні масштабної трансформації державного управління, спрямованої на підвищення прозорості, ефективності й підзвітності органів влади, що було ключовою передумовою для інтеграції в євроатлантичну систему. У 2009 році Чорногорія приєдналася до ПДЧ, тим самим офіційно закріпивши свій курс на вступ до НАТО. В рамках виконання цього плану держава здійснила низку стратегічних реформ: оптимізацію структури збройних сил, модернізацію військової техніки, підвищення рівня підготовки особового складу, а також створення механізмів взаємодії із силами колективної безпеки Альянсу. Участь чорногорського контингенту в міжнародній місії НАТО в Афганістані з 2010 року стала вагомим свідченням готовності країни до відповідальності у сфері глобальної безпеки. Попри обмежені ресурси, Чорногорія активно сприяла утилізації надлишкових боєприпасів і розбудові системи реагування на надзвичайні ситуації, демонструючи прагнення до конструктивної співпраці з Альянсом. Водночас шлях до членства супроводжувався серйозними геополітичними викликами, зокрема з боку Росії, яка розглядала розширення НАТО на Балканах як підризу власного авторитету в регіоні. Москва не лише публічно виступала проти вступу Чорногорії, але й застосовувала політичний тиск, обмежуючи контакти та запроваджуючи персональні санкції проти чорногорських посадовців. Але пропри це все курс на приєднання до Альянсу залишався незмінним: 19 травня 2016 року голова Уряду Душко Маркович підписав Протокол про вступ Чорногорії до НАТО, а 5 червня 2017 року держава офіційно стала двадцять

дев'ятим членом Альянсу. Протягом року до набуття повноправного членства Чорногорія мала статус спостерігача в структурах НАТО, беручи участь у ключових самітах, зокрема у Варшаві та Брюсселі. Вступ став символом остаточного виходу держави з пост'югославського простору нестабільності, підтвердженням її стратегічного вибору на користь демократії, колективної безпеки тощо [2].

Після проголошення державної незалежності у 1991 році Північна Македонія визначила стратегічним орієнтиром свого розвитку інтеграцію до євроатлантичного безпекового простору. Такий курс був не лише прагматичним вибором, продиктованим потребою гарантувати безпеку в умовах пост'югославської нестабільності, але й символом переходу до демократичних цінностей, верховенства права та цивільного контролю над збройними силами. Першим кроком на цьому шляху стало приєднання до ПЗМ у 1995 році, це заклало основу системного діалогу між Скоп'є та Північноатлантичною організацією. Наступним важливим етапом стало тримання у 1999 році ПДЧ, що окреслив чіткі орієнтири для формування сектора оборони, зміцнення демократичних інститутів та підвищення прозорості в управлінні безпековою політикою. У 2001–2003 роках на тлі внутрішніх етнополітичних напружень, НАТО здійснила на прохання уряду три миротворчі операції, які стали свідченням готовності Альянсу підтримувати стабільність у Південно-Східній Європі. Вони сприяли зміцненню довіри між НАТО та македонським урядом і підтвердили, що колективна безпека базується на військовій присутності та превентивній дипломатії та партнерстві. У наступні роки Північна Македонія здійснила масштабну перебудову системи оборони та безпеки, адаптуючи її до стандартів НАТО. Активна участь країни в миротворчих місіях під егідою НАТО, зокрема в Афганістані, засвідчила готовність держави брати на себе міжнародну відповідальність і дотримування спільних принципів колективної безпеки. Водночас на шляху до повноправного членства довгий час стояла проблема офіційної назви держави, що викликала супротив Греції, яка вбачала

в ній історико-культурну загрозу власній ідентичності. Ця суперечка лишалася ключовою перепоною для інтеграційного поступу, доки у 2018 році не було підписано Преспанську угоду, що знаменувала історичний компроміс між Афінами та Скоп'є. Внаслідок цього держава офіційно отримала назву Республіка Північна Македонія. Після врегулювання цього непорозуміння Альянс запросив Північну Македонію до переговорів про вступ, підкресливши необхідність подальшого зміцнення демократичних інститутів та дотримання принципів верховенства права. Протокол про вступ було підписано у 2019 році, а 27 березня 2020 держава офіційно стала тридцятим членом НАТО. Такий крок мав подвійне значення:

1. Він засвідчив спроможність держави трансформувати власну політичну систему відповідно до стандартів Альянсу.
2. Він підтвердив, що навіть у геополітично складному регіоні можливе поступове подолання історичних суперечностей шляхом дипломатії, реформ і послідовного державного курсу [40, с. 72].

Наступним членом, що приєднався до НАТО стала Фінляндія. Співпраця між Фінляндією та НАТО розпочалася у 1994 році з приєднання Фінляндії до програми ПЗМ. Це ознаменувало початок систематичної взаємодії між Гельсінкі та Альянсом, яка згодом переросла в глибоке стратегічне партнерство. Протягом наступних десятиліть Фінляндія постійно покращувала свою сумісність із структурами НАТО та брала участь у миротворчих та стабілізаційних місіях у різних регіонах світу, від Балкан до Афганістану. Цей досвід допоміг закріпити позиції Фінляндії як надійного, передбачуваного та відповідального партнера в рамках євроатлантичної спільноти.

Історично фінська політика базувалась на принципі військового нейтралітету, який після Другої світової війни забезпечував відносний баланс у відносинах з Радянським Союзом, а потім і з Росією. Фінський нейтралітет розумівся як частина національної ідентичності та елемент політики помірної обережності. Але геополітична криза 2022 року, спровокована масштабним

нападом Росії на Україну, радикально змінила громадську думку та стратегічне бачення держави. Безпека стала не лише національним політичним пріоритетом, але й вирішальним фактором національного виживання в рамках нової європейської оборонної архітектури [10, с. 22-23].

4 липня 2022 року Фінляндія завершила переговори в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, офіційно підтвердивши свою відданість виконанню політичних, правових та військових зобов'язань, пов'язаних з членством в Альянсі. 5 липня держави-члени підписали протокол про вступ Фінляндії та Швеції, надавши їм статус запрошених учасників та право відвідувати засідання НАТО. Після закінчення процесу ратифікації в усіх державах-членах Фінляндія офіційно стала тридцять першим членом НАТО 4 квітня 2023 року, завершивши десятиліття нейтралітету. Таким чином, 1300-кілометровий фінсько-російський кордон між Мурманськом та Петропавловськом став новим східним кордоном Альянсу. Геостратегічне значення цього кроку велике: Мурманськ, база російського ядерного Північного флоту, розташований поблизу кордону НАТО та значно зміцнює позиції Альянсу в Арктиці. Слід зазначити, що Фінляндія підтримувала надзвичайно потужну систему територіальної оборони навіть під час свого нейтралітету. На відміну від більшості європейських країн, Фінляндія не скасувала військову повинність і, таким чином, має одні з найбільших збройних сил у регіоні. Її артилерія є однією з найпотужніших у Європі, а система мобілізації – однією з найбільш ефективних. Членство в НАТО ще більше посилює цей потенціал, надаючи доступ до колективних оборонних ресурсів та інтегрованих систем командування та управління. Для сусідньої Норвегії вступ Фінляндії означає посилення її стратегічної присутності на півночі та розширення спільних оборонних можливостей у Балтійсько-Скандинавському регіоні. Для самого Альянсу таке рішення стало символом єдності та відновлення впевненості в колективній безпеці, демонструючи, що механізм політичної відкритості залишається ефективним проти поширення загроз [10, с. 23]. Останнім членом, який приєднався до Альянсу стала Швеція. Протягом двох

століть Швеція вважається взірцем нейтралітету, оазисом стабільності в бурхливій Європі. Не беручи участі в жодному великому збройному конфлікті з часів Наполеонівських війн, нейтралітет став невід'ємною частиною її національної ідентичності, символом зрілої держави та політичної рівноваги. Однак XXI століття, яке позначене гібридними загрозами та непередбачуваним зростанням авторитарних режимів, ставить під сумнів саме поняття нейтралітету. З моменту закінчення «холодної війни» Швеція поступово переоцінила свою роль в європейській системі безпеки. Протягом останніх тридцяти років вона зміцнила свою співпрацю з НАТО, беручи участь у миротворчих місіях на Балканах та проводячи спільні навчання. Фактично, ще до свого вступу Швеція діяла як неофіційний партнер, поважаючи норми та цінності Альянсу. Швеція переоцінила свою роль в європейській системі безпеки, але вирішальний момент настав у 2022 році. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало вирішальним переломним моментом для шведської доктрини безпеки. Суспільство, яке десятиліттями вірило в непорушність нейтралітету, раптово зіткнулося з реальністю, де географічна відстань більше не гарантувала безпеки. Порушення міжнародного права, крах усталеного порядку та зростаюча невизначеність у регіоні змусила Швецію прийняти історичне рішення – приєднатися до колективної оборони Заходу. 18 травня 2022 року Швеція разом з Фінляндією подали офіційну заявку на членство в НАТО, і через півтора місяця на Мадридському саміті 29 червня, держава отримала офіційне запрошення приєднатися до Альянсу. Після завершення переговорів у Брюсселі 5 липня 2022 року було підписано протокол про вступ, а 7 березня 2024 року, після завершення всіх процедур ратифікації, Швеція офіційно стала тридцять другим членом НАТО, тим самим завершивши еру свого нейтралітету [10, с. 24].

Варто зазначити, що на відміну від Фінляндії, яка перебувала під прямим тиском Росії через спільні кордони, Швеція зайняла проактивну позицію, переконавшись, що колективна оборона є найкращою гарантією миру. Її історична модель оборони – велика резервна армія, розвинений військово-

промисловий комплекс та високі технологічні стандарти, які і зробили її цінним активом для Альянсу. Вступ Швеції до НАТО ознаменував кінець однієї епохи та початок іншої. Держава, яка колись покладалася на ізоляцію для своєї безпеки, тепер зрозуміла, що її виживання у XXI столітті вимагає гармонії, співпраці та активної участі у спільній системі оборони. Швеція разом із Фінляндією утворила новий північний щит Альянсу: стратегічний район, який значно зміцнює безпеку Балтійського регіону та Європи в цілому.

Отже, зміцнення східного флангу НАТО та визначення нових оборонних пріоритетів відображають глибоку трансформацію стратегічної культури Альянсу у відповідь на зростання військової та політичної нестабільності в Європі. Регіональна безпека більше не сприймається як статична концепція, а як динамічний процес, що вимагає адаптивності, проактивних стратегій та всебічної взаємодії між державами-членами. Розгортання багатонаціональних сил, підвищення оперативної готовності, інвестиції в передову оборонну інфраструктуру та оновлена концепція стримування формують новий тип оборонної присутності у східному регіоні. У такому контексті НАТО переосмислює свою роль: від гаранта стабільності до провідного гравця у побудові середовища безпеки, здатного стримувати агресію, одночасно забезпечуючи стабільність своїх союзників.

## Висновки до 2 розділу

Дослідження зміни політики НАТО після агресії Росії проти України показав, що повномасштабна війна є не лише додатковим кризовим фактором, а й структурним розривом всій євроатлантичній системі безпеки. Події з 2014 року, і особливо 2022 року, змусили Альянс фундаментально переглянути свої початкові стратегічні припущення щодо середовища безпеки, характеру загроз та своєї ролі в їхній нейтралізації. Збройна агресія Росії висвітлила вичерпаність підходів, заснованих на співпраці та діалозі з Москвою, і підтвердила необхідність повернення НАТО до своїх основних завдань: стримування, оборони та забезпечення колективної готовності до конфліктів високої інтенсивності. Це призвело до всебічного перегляду оперативних планів, посилення присутності на східному фланзі, реструктуризації командних структур та переорієнтації військового планування для боротьби не лише з асиметричними загрозами, а й з тими, що спонсоруються державами. Водночас, війна закріпила новий вимір відповідальності Альянсу перед своїми партнерами, особливо перед Україною. Поступове поглиблення політичної, військово-технічної та консультативної підтримки продемонструвало, що НАТО почало розробляти радикально нову модель взаємодії з державою, ефективно стримуючи агресора, який загрожував підірвати баланс безпеки в євроатлантичному регіоні. Це сприяло появі інноваційних форматів підтримки, зміцненню механізмів довгострокової допомоги та розширенню стимулів для реформування оборонного сектору України. Також наслідки війни вийшли за межі суто військової сфери та вплинули на політичні та інституційні основи Альянсу. Зміцнення внутрішньої єдності, переоцінка стратегічних пріоритетів, інтеграція Фінляндії та Швеції, посилення ролі НАТО в глобальній архітектурі безпеки стали ключовими елементами цієї трансформації. У відповідь на російську агресію Альянс також посилив свої невійськові можливості включаючи енергетичну стійкість, кіберзахист, технологічні інновації та протидію гібридним впливам. Війна Росії проти України спровокував глибокі та

системні зміни в політиці НАТО, і це не лише зміцнило безпекові можливості Альянсу, але й змінило його внутрішню динаміку, пріоритети його членів та його підхід до партнерства.

### **Розділ 3. Перспективи та виклики стратегічної адаптації НАТО до нових безпекових реалій**

#### **3.1. Вільнюській саміт 2023 року: значення та очікування**

Співпраця з НАТО вимагає двосторонньої взаємодії, адже Альянс має бачити те, що держава робить поступові кроки назустріч євроатлантичній спільноті. От і Україна вже невпинно, понад 30 років демонструє своє бажання та готовність стати повноцінним членом Організації Північноатлантичного договору. Україна вже, від початку своєї незалежності, приєдналася до різноманітних програм та ініціатив, брала участь в миротворчих місіях НАТО, також українські військові проходили воєнні навчання під егідою Альянсу. Але на сьогодні серед держав-членів Альянсу не існує одностайної думки та готовності бачити Україну серед повноцінних членів. З цього приводу існує багато заяв – від нерозв'язаної ситуації з війною в Україні до неготовності впровадити якісно нові реформи щодо критичного управління, війська, правової системи, а також неготовності прийняти Україну протягом п'ятнадцяти років. Але на цьому Україна не зупиняється та кожного дня доводить євроатлантичній спільноті, що вона варта місця в Альянсі.

Україна продовжує декларувати стратегічну мету – досягнення повноцінного членства в Організації Північноатлантичного договору як важливий елемент своєї системи національної безпеки. Така орієнтація є не лише проявом геополітичного вибору, а й результатом усвідомлення того, що колективна оборона Альянсу є найбільш ефективним способом гарантування суверенітету перед обличчям постійної загрози з боку Росії. Однак, незважаючи на значний прогрес у співпраці НАТО, зокрема через участь в ПЗМ, реалізацію щорічних національних програм та створення спільних навчальних центрів, Україна досі не стала членом організації. Основні питання є складними та поєднують політичні, безпекові та інституційні фактори. По-перше, повномасштабна війна, розпочата Росією у 2022 році, створює безпрецедентні ризики для регіональної стабільності, саме тому держави-члени НАТО не готові приймати рішення про вступ країни, яка перебуває у

стані активного збройного конфлікту. Ще однією перешкодою є необхідність завершення масштабних внутрішніх реформ, особливо у сферах регулювання безпеки, демократизації військової системи, судової системи, судової системи та боротьби з корупцією. Участь у спільних навчаннях, зміцнення оперативних зв'язків із силами НАТО та стандартизація оборонної готовності демонструють справжню готовність нашої держави долучитися до євроатлантичної оборонної арени. Таким чином, вступ України до НАТО залишається стратегічною метою, реалізація якої залежить не лише від внутрішніх реформ, а й від встановлення нового післявоєнного порядку безпеки.

Після початку повномасштабної агресії Росії проти України у 2002 році євроатлантичний безпековий ландшафт змінився, що безпосередньо відображається у рішеннях підсумкових документів зустрічей НАТО. Україна, яка стала ключовим питанням у стратегічному огляді Альянсу, опинилася в центрі уваги більшості стратегічних діалогів, безпекових ініціатив та стратегічних планів НАТО після 2022 року.

Однією з таких зустрічей став Вільнюський саміт 2023 року, який став віхою у поглибленні зв'язків між Україною та НАТО. Союзники вирішили створити Раду НАТО–Україна як новий формат політичного діалогу, забезпечуючи рівну участь української сторони у спільному прийнятті рішень. Учасники саміту також підтвердили довгострокову підтримку України, наголосивши, що майбутнє держави – в Альянсі. Хоча конкретних термінів вступу не було встановлено, союзники погодилися, що Україні не потрібен ПДЧ, визнаючи глибину реформ, що впроваджуються, та рівень військової сумісності з силами держав-членів.

Початково саміт у Вільнюсі планувався як технічна зустріч після Мадридського саміту 2022 року, де було ухвалено нову Стратегічну концепцію, а також як ювілейна зустріч 2024 року. Але геополітична ситуація докорінно змінила очікування. На момент проведення саміту Європа вже другий рік переживає наймасштабнішу війну з часів Другої світової війни –

російське повномасштабне вторгнення в Україну. Вільнюський саміт став ключовим етапом у консолідації Альянсу. Його успіх значною мірою залежав від прогресу України у звільненні окупованих територій та від рішучості союзників зміцнити військову підтримку Києва, надавши йому ширші можливості для захисту від російських атак. Об'єднання всіх членів НАТО навколо мети української перемоги стало стратегічним випробуванням на єдність та ефективність Альянсу.

Хоча НАТО не бере безпосередньої участі у бойових діях в Україні, Альянс залишається ключовим актором у підтримці Києва. З початку повномасштабного вторгнення Росії держави-члени демонструють стійку політичну солідарність, надаючи військову, економічну та дипломатичну підтримку. Підтримка України стала одним із головних напрямів спільних дій НАТО, Європейського Союзу та «Великої Сімки». Попри відсутність військ Альянсу на українській території, окремі союзники здійснюють координовану допомогу у сфері розвідки, озброєнь та підготовки кадрів. Така взаємодія фактично перетворила Україну на партнера НАТО. Проте питання повноправного членства лишається відкритим через триваючу війну, адже гарантії за 5 статтею НАТО можуть бути надані лише після відновлення миру. Зараз же Альянс зосередив свою увагу на створенні довгострокової системи підтримки – від реформування оборонного сектору до розширення спільних навчань та інтеграції у програми кіберзахисту. Подальше поглиблення співпраці має закласти основу для майбутнього членства України та зміцнити євроатлантичну безпеку загалом [44].

Після початку російської агресії проти України питання посилення системи стримування та оборони НАТО стало центральним у порядку денному Альянсу. Саміт у Вільнюсі 2023 року мав на меті закріпити реалізацію рішень, ухвалених у Мадриді 2022 року, які започаткували глибоку трансформацію сил стратегічного планування НАТО:

- Росію визнано головною загрозою безпеці, а Китай – системний конкурент;

- збільшення чисельності сил швидкого реагування до 300 тисяч військових та розширення присутності НАТО у Болгарії, Румунії, Угорщині та Словаччині;
- схвалення нової структури оборони, що передбачає створення регіональних планів для ефективного реагування на агресію;
- держави-члени мають визначати війська з різним рівнем готовності для швидкого розгортання у кризових ситуаціях;
- ухвалення нового пакету допомоги у сфері безпеки, кіберзахисту та сумісності зі стандартами НАТО для України;
- прийняття рішення щодо запрошення Фінляндії та Швеції до НАТО;
- підтвердження зобов'язання виділити не менше 2% ВВП на оборону та розвивати кібер, космічні й технологічні спроможності.

Якщо ж раніше Альянс зосереджувався на операціях поза власними кордонами, то тепер він повертається до моделі колективної оборони, схожої на ту, що була в період «холодної війни». Нова модель сил НАТО передбачає суттєве розширення чисельності та готовності військ, а також впровадження регіональних планів оборони, спрямованих на адаптацію сил до конкретних загроз у різних частинах Європи. Вперше після десятиліть НАТО формує структур, здатну до тривалих, високої інтенсивності бойових дій, що має забезпечити ефективне стримування Росії. Концепції «Стимування та оборони євроатлантичного регіону» (спрямована на відновлення повного спектра колективної оборони, інтегруючи всі домени – сушу, море, повітря, космос і кіберпростір в єдину оборонну архітектуру) і «Майбутніх бойових дій НАТО» (мета її полягає в тому, щоб забезпечити стратегічну перевагу НАТО шляхом інновацій, інтеграції новітніх технологій і формування багатодоменого підходу до ведення бойових дій) визначають стратегічний вектор розвитку оборонного потенціалу на найближчі десятиліття. Їхня реалізація потребує зростання оборонних витрат, підвищення готовності військ і посилення координації між державами-членами. Саміт у Вільнюсі став

етапом, що підтвердив перехід НАТО від періоду похолодної війни до нової епохи колективної безпеки [41, с. 6-7].

На саміті у Вільнюсі також підіймалося питання щодо ядерної безпеки. Для підняття цього питання є ряд причин: по-перше, ядерна риторика Кремля, особливо щодо планів розміщення ядерної зброї в Білорусі, створює ризик порушення багаторічного табу на її застосування, і Альянс має бути готовим до будь-яких сценаріїв, що потребують комплексних військових, дипломатичних та гуманітарних заходів реагування; по-друге, призупинення Росією участі в Новому договорі про скорочення стратегічних наступальних озброєнь фактично зруйнувало залишки договірної контролю над ядерними арсеналами. Відсутність механізмів верифікації та можливість нарощування російського потенціалу створюють додаткові ризики для євроатлантичної безпеки; по-третє модернізація російських ядерних сил, зокрема розвиток гіперзвукових і середньої дальності ракет, змушує НАТО адаптувати власне стримування. Це передбачає інвестиції в оновлення систем командування, підвищення готовності сил та посилення взаємодії між ядерними й звичайними компонентами оборони [41, с. 8].

Щодо питання оборонних інвестицій, то воно також було порушено на Вільнюському саміті. На Уельському саміті 2014 року союзники НАТО ухвалили зобов'язання щодо посилення оборонних інвестицій, встановивши орієнтир у 2% ВВП на оборону та 20% на модернізацію озброєння й науково-дослідні розробки. Попри різні оцінки ефективності цього рішення, воно стало важливим кроком до зміцнення обороноздатності Альянсу. Прихильники наголошують на поступовому зростанні витрат після 2014 року, тоді як критики вважають, що імпульсом до цього стали не політичні домовленості, а агресивні дії Росії. До 2022 року лише частина держав-членів досягла 2% ВВП, однак більшість виконала вимогу щодо інвестицій у технічне переоснащення. Значною мірою цьому сприяли стабільні економічні умови та безпрецедентне підвищення рівня загроз унаслідок війни Росії проти України. Разом із тим дисбаланс між США та європейськими союзниками у фінансуванні безпеки

залишається проблемним – Сполучені Штати продовжують нести основний тягар підтримки оборонних ініціатив. В умовах зростання геополітичної нестабільності, енергетичних криз і необхідності відновлення України, НАТО має не лише зберегти, а й посилити тенденцію до збільшення оборонних бюджетів. Переосмислення уельського орієнтиру як мінімальної, а не граничної планки витрат стає ключовим елементом нової стратегії. Успіх подальших самітів, зокрема у Вільнюсі, залежатиме від здатності союзників забезпечити стабільне фінансування політики стримування оборони, що відповідає сучасним викликам [41, с. 9].

На зустрічі також було підкреслено зобов'язання союзників продовжувати підтримувати Україну. Були підтверджені довгострокові плани військової допомоги, зміцнення оборони, стандартизації українських збройних сил за зразком НАТО та розширення планів навчання та логістики. Це означає, що НАТО інтегрує оборону України в систему колективної безпеки в Європі, а не розглядає її лише як реакцію на кризу. У політичному плані Вільнюський саміт мав ще один, глибший вплив: він перетворив Україну з «одержувача допомоги» на активного учасника розбудови регіональної безпеки. Позиція Києва дедалі більше розглядається не як вимога, а як стратегічна пропозиція – Україна як ключовий компонент стримування Росії, гарант стабільності на Чорному морі та партнер з унікальним бойовим досвідом проти сучасної агресії.

Саміт НАТО 2023 року у Вільнюсі став поворотним моментом у довгостроковій політиці Альянсу щодо України. Після початку російського наступу союзники поступово переорієнтували свою підтримку, перейшовши від екстреної допомоги до структурованої та прогресивної програми підтримки. Саміт підтвердив зобов'язання України перейти від систем озброєння радянської епохи до систем, сумісних з НАТО, тим самим ознаменувавши початок глибокої технічної та доктринальної інтеграції українських Збройних сил в євроатлантичний регіон. У цьому контексті рішення України у вересні 2022 року подати заявку про прискорений вступ

набуло стратегічного значення. Вільнюський саміт дав можливість перевірити здатність НАТО визначити чіткішу перспективу вступу та встановити конкретні механізми підтримки. Звідси й вимога Києва щодо конкретних гарантій безпеки, оскільки відсутність конкретних деталей ризикувала перетворити саміт на просто формальність без практичних наслідків. Також Президент України Володимир Зеленський підкреслив не лише актуальність цих гарантій, але й нову міжнародну позицію України. Україна все більше позиціонує себе як держава, яка стала символом сучасної боротьби за демократичні цінності, свободу та людську гідність. Це посилює аргументи на користь майбутнього вступу та робить українське питання ключовим елементом сучасної євроатлантичної архітектури безпеки [1, с. 321].

Таким чином, Вільнюський саміт 2023 року став поворотним моментом у трансформації стратегічного курсу НАТО у світлі повномасштабного вторгнення Росії та загального погіршення безпекової ситуації в Європі. Його результати підкреслили перехід Альянсу від реактивної до проактивної політики стримування: переоцінка пріоритетів, розширення довгострокових інструментів підтримки партнерів та зміцнення його східного флангу. Україна відіграла особливо важливу роль у рішеннях саміту. Було зроблено якісно нову модель співпраці з НАТО: створення Ради НАТО–Україна, спрощення процесу майбутнього вступу та прийняття багаторічної програми оборонної допомоги не лише заклали основу для глибшої політичної інтеграції, але й наблизили Київ до виконання критеріїв вступу через інституалізацію партнерства. Саміт підтвердив погляд НАТО на Україну як майбутнього члена євроатлантичного альянсу та наголосив, що терміни її вступу залежать, перш за все, від безпекової ситуації та закінчення війни, а не від формальних процедур. У ширшому сенсі, Вільнюський саміт продемонстрував здатність НАТО адаптуватися до геополітичної турбулентності, поєднувати колективну оборону зі стійкістю та надалі розвивати технологічні можливості. Досягнуті рішення зміцнили внутрішню єдність Альянсу та визначили стратегічний напрямок, завдяки якому НАТО утвердиться як головний гарант

євроатлантичної безпеки в довгостроковій перспективі. Значення Вільнюського саміту полягає не лише в конкретних оперативних рішеннях, а й у переоцінці ролі Альянсу в системі міжнародної безпеки та створенні нової нормативної бази, в рамках якої Україна має поступово переходити від статусу партнера до статусу майбутнього союзника.

### **3.2. Роль України в євроатлантичній безпековій архітектурі: від партнерства до потенційного членства**

Проголосивши незалежність у 1991 році, Україна послідовно проводить власну зовнішньополітичну стратегію, спрямовану на інтеграцію в європейський та євроатлантичний безпековий простір. Протягом останніх трьох десятиліть відносини між Україною та НАТО розвивалися складним чином – від обережного діалогу та політики в рамках ПЗМ до побудови взаємної стратегічної довіри та перспективи повноцінного членства. Цей процес відображає не лише трансформацію української державності, а й глибші зміни в архітектурі європейської безпеки після закінчення «холодної війни». Розташована на геополітичному перехресті Сходу та Заходу, Україна набула особливого значення як держава, що служить оплотом проти зовнішніх загроз та потенційним двигуном стабільності у Східній Європі. З початком російської агресії у 2014 році, і особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, її роль в євроатлантичній системі безпеки набула якісно нового виміру. Україна вже не є просто об'єктом у міжнародних відносинах, а поступово перетворилася на активного учасника формування регіональної безпеки. Сучасний етап відносин між Україною та НАТО характеризується переходом від партнерства до динаміки інтеграції. Це означає не лише адаптацію національної системи оборони до стандартів Альянсу, а й забезпечення її політичної, правової та ціннісної сумісності з його принципами. Щоб зрозуміти роль України в цій системі, необхідно проаналізувати не лише історичні передумови та політичні рішення, а й те, як

повномасштабне вторгнення докорінно змінила сприйняття сутності євроатлантичної безпеки.

Євроатлантичний вибір України став не просто зовнішньополітичним орієнтиром, а частиною національної ідентичності та безпекової стратегії держави. Поступове наближення до стандартів НАТО відображає не лише політичну волю українського суспільства, а й глибоку трансформацію самого розуміння безпеки – від оборони власних кордонів до участі у формуванні спільного безпекового простору Європи. На законодавчому рівні цей курс чітко зафіксований в Законі «Про основи національної безпеки України», та у Конституції, де у 2019 році інтеграція до НАТО визначена стратегічним напрямком розвитку держави. Така спадковість політики, підтримана більшістю політичних сил, свідчить про сталість євроатлантичної орієнтації, яка перетворилася з декларації на стрижень зовнішньої політики. Відповідно, формування нормативно-правової бази співпраці з Альянсом є не лише формальним процесом, а доказом системної адаптації України до стандартів колективної оборони. Історично точкою відліку для практичного зближення стала декларація Бухарестського саміту 2008 року, на які члени НАТО вперше офіційно заявили, що Україна у майбутньому стане частиною Альянсу. Хоча тоді не було ухвалено рішення щодо ПДЧ, вже наступного року Україна запровадила власний механізм – Річну національну програму, що фактично відтворювало логіку реформ, передбачених ПДЧ. Вона стала основним інструментом внутрішніх перетворень у політичній, оборонній, безпековій і правовій сферах [25, с. 42].

Період офіційної позаблоковості у 2010–2014 рр. виявився короткозорим і стратегічно ризикованим. Саме російська агресія проти України стала точкою неповернення – моментом, коли позаблоковість втратила будь-яке значення. З цього часу вступ до НАТО став не просто метою, а гарантією виживання української державності. Закон 2017 року, що закріпив прагнення до членства, і конституційні зміни 2019 року стали логічним завершенням політичного процесу інституціоналізації євроатлантичного курсу. Нині ж Україна відіграє

у структурі євроатлантичної безпеки роль, яка значно виходить за межі партнерської. Вона фактично стала частиною оборонної системи НАТО, демонструючи здатність не лише адаптуватися до стандартів Альянсу, а й підсилювати його власну безпеку. Важливою віхою цього процесу став Вільнюський саміт 2023 року, який зафіксував новий рівень взаємодії – створення Ради Україна–НАТО. Даний механізм відкрив для Києва можливість брати участь у стратегічних обговореннях на рівні держав-членів, що стало політичним сигналом про фактичну інтеграцію України до внутрішньої системи ухвалення рішень Альянсу. До того ж, рішення саміту підтвердили довгострокову підтримку України, зокрема посилення військової допомоги, розбудову оборонного потенціалу та подальше зближення стандартів українських Збройних сил із нормами НАТО. Важливо, що рівні риторики Альянсу більше не йдеться лише про підтримку, а про стратегічне партнерство – взаємну зацікавленість у збереженні безпеки на всьому європейському континенті. Україна поступово трансформується із держави партнера у повноцінного суб'єкта євроатлантичної системи безпеки. Її роль у сучасній архітектурі НАТО виходить за межі прагнення до членства – вона вже стала практичним гарантом стабільності на східному фланзі Альянсу. Український досвід опору агресії, реформи сектору безпеки й оборони, а також демократична стійкість формують унікальний внесок у спільну справу – зміцнення європейської безпеки на засадах свободи, солідарності та верховенства права.

Починаючи з 2014 року, після незаконної анексії Криму та початку збройної агресії Росії на сході України, структура євроатлантичної безпеки зазнала суттєвих трансформацій. Ці події стали каталізатором для переосмислення ролі України в системі міжнародних відносин та виявили глибокі вразливості європейської безпекової архітектури. Російська агресія підірвала основи післявоєнного світового порядку, зруйнувавши принципи, закріплені у Гельсінському заключному акті ОБСЄ, зокрема повагу до суверенітету держав, невтручання у внутрішні справи, непорушність кордонів

і мирне врегулювання спорів. У відповідь на порушення Росією норм міжнародного права НАТО чітко задекларувала свою позицію повної підтримки незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Держави-члени Альянсу одностайно засудили незаконну анексію Криму, заявивши, що ніколи не визнають її легітимність, і послідовно висловлюють осуд російській окупаційній політиці. Паралельно НАТО розширила свою присутність у Чорноморському регіоні, активізувала військово-морське співробітництво з Україною та Грузією, а також посилила обмін розвідувальною інформацією і навчальну підтримку [32, с. 117].

Російська агресія проти України змусила США та європейських партнерів переглянути стратегічні підходи до регіональної безпеки. НАТО відновила фокус на Східному фланзі, повернувшись до моделі колективної оборони, що знову підкреслило ключову роль України у забезпечення стабільності на східних рубежах Європи. У цьому контексті Київ поступово став не лише об'єктом міжнародної підтримки, а й суб'єктом, який сам формує безпекову політику регіону. Водночас Україна здійснила внутрішні політичні кроки, спрямовані на відновлення курсу до НАТО. У грудні 2014 року Верховна Рада України ухвалила рішення про відмову від позаблокового статусу, що стало переломним моментом у зовнішньополітичному позиціонування країни. Уже в 2015 році була затверджена нова Воєнна доктрина, в якій інтеграція до НАТО визначена стратегічною метою державної політики у сфері безпеки та оборони. Вона передбачала досягнення повної сумісності Збройних сил України зі збройними силами держав-членів Альянсу до 2020 року. Важливою віхою у розвитку співпраці став візит у вересні 2015 року Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга до Києва. Цей візит був історичним – вперше голова коаліції прибув у стані війни до України. Під час візиту було підписано три важливі документи – Дорожню карту партнерства у сфері стратегічних комунікацій, угоду про розширення оборонно-технічного співробітництва. Такі кроки ознаменували початок нового етапу у відносинах

між Україною та Північноатлантичним Альянсом, який вийшов за межі простого партнерства та набув стратегічного характеру [32, с. 118].

Вступ України до Альянсу – не лише політичний крок, а й цивілізаційне рішення, яке визначає стратегічну орієнтацію держави між європейською демократичною спільнотою та авторитарною євразійською моделлю. З огляду на поточну міжнародну нестабільність, гібридні загрози та постійну російську агресію, цей вибір є неминучим. Вступ України до НАТО має не лише забезпечити їй безпеку, а й розпочати новий етап інтеграції в західну систему колективної оборони, тим самим сприяючи довгостроковій стабільності євроатлантичного регіону. Огляд нещодавньої еволюції відносин між Україною та НАТО дозволяє нам не лише оцінити динаміку співпраці, а й створити міцну наукову основу для захисту національних інтересів безпеки України. З 2014 року, після початку російської агресії, відносини між Україною та НАТО досягли якісної віхи, перейшовши від політичного діалогу до поглибленої практичної співпраці [34, с. 140]. Поворотним моментом стало рішення, прийняте на саміті НАТО 2016 року у Варшаві, коли Альянс започаткував Комплексну програму підтримки, спрямовану на зміцнення обороноздатності України. Ця програма виявилася коректним інструментом для зміцнення інституцій безпеки та оборони України, та покращення оперативної сумісності з силами НАТО. Згодом на Мадридському саміті 2022 року, союзники домовилися розширити обсяг та характер підтримки, що надається в рамках Загальнодержавної політики безпеки, та адаптувати її до умов масштабного конфлікту.

На саміті 2024 року у Вашингтоні було започатковано новий етап співпраці – держави-члени НАТО започаткували ініціативу НАТО «Надання допомоги та навчання України». Метою програми є координація військової допомоги, постачання обладнання та навчання українських підрозділів відповідно до стандартів Альянсу. Крім того, було обіцяно довгострокову підтримку України у сфері безпеки. Держави НАТО гарантують основне фінансування у розмірі щонайменше 40 мільярдів євро на рік та забезпечують

спільний рівень підтримки в майбутньому. У 2024 році загальна підтримка безпеки України з боку Альянсу становила понад 50 мільярдів євро, причому понад 60% надійшло від європейських членів НАТО та Канади. З 2025 року союзники зобов'язалися додатково виділити 35 мільярдів євро на зміцнення обороноздатності України, що підкреслює систематичний та довгостроковий характер цієї підтримки. Участь НАТО в Україні є не лише політичною, а й ціннісно-орієнтованою. Альянс підтверджує свою рішучу підтримку уряду та народу України, які мужньо захищають свій суверенітет, територіальну цілісність та спільні демократичні принципи. НАТО підтверджує невід'ємне право України на самооборону згідно зі статтею 51 Статуту ООН та наголошує, що боротьба України нерозривно пов'язана з безпекою всієї Європи.

Перспектива вступу України до НАТО становить не лише цивілізаційний вибір держави, а й стратегічну інвестицію самого Альянсу у трансформацію безпекового середовища Європи. Повноцінне членство України в НАТО здатне радикально змінити баланс сил, посилити оборонний потенціал НАТО та забезпечити довгострокову стабільність на континенті. По-перше, вступ України до Альянсу значно підвищує ефективність східного флангу НАТО. Замість геополітичної сірої зони між НАТО та Росією формується потужна лінія оборони, що підтримується однією з найбоєздатніших збройних сил в Європі. Маючи довгу історію боротьби з ядерною державою, українські збройні сили продемонстрували свою здатність стримувати будь-яку масштабну агресію. Це зменшує тиск на країни Балтії та Чорноморського регіону, зменшує асиметрію ризиків та значно збільшує вартість російських наступів. По-друге досвід України в сучасних бойових операціях є унікальним активом для НАТО. Українські збройні сили розробили інноваційні методи протиповітряної оборони, використання безпілотних систем, багатовимірне командування та управління операціями, цифрову інтеграцію розвідувальних даних та протиракетну оборону. Членство в Альянсі дозволить цьому досвіду слугувати основою для модернізації оперативних доктрин НАТО та адаптації

його сил швидкого реагування до реалій війни XXI століття, а не до гіпотетичних сценаріїв. По-третє, інтеграція українського військово-промислового комплексу у виробничу систему НАТО посилить технологічну та ресурсну автономію Альянсу. Україна має значний потенціал у сферах ракет, безпілотників, кіберзахисту, бронетехніки та систем зв'язку. У довгостроковій перспективі це зменшить залежність НАТО від зовнішніх постачальників та підвищить конкурентоспроможність західної оборонної промисловості на міжнародному рівні, особливо щодо Росії та Китаю [21, с. 68].

Вступ України продемонструє, що політика відкритих дверей Альянсу не є просто символічною, і що НАТО може адаптуватися до постійно мінливих викликів. Це зміцнює внутрішню єдність Альянсу та його символічний капітал як гаранта стабільності, запобігаючи насильницькому перегляду міжнародного порядку. Демографічний та людський потенціал України є додатковою стратегічною перевагою. Україна має один з найбільших мобілізаційних резервів у Європі та високий рівень національної обороноздатності. Тривала співпраця з НАТО, системні навчання та особливо швидкий перехід на стандарти озброєння НАТО, адже завдяки широким програмам підтримки з боку ЄС та США – забезпечують майже повну сумісність українських збройних сил з військовими структурами Альянсу, і це прискорює та передбачає інтеграцію, як це сталося зі Швецією та Фінляндією. Геостратегічне значення України в Чорноморському регіоні заслуговує на особливу увагу. Членство України в НАТО створить нову конфігурацію безпеки, яка сприятиме захисту торговельних шляхів, стримування російського флоту та стабілізації південно-східного флангу. Це зміцнить безпеку не лише в Чорноморському регіоні, а й на Балканах та Кавказі, створюючи глобальний пояс стабільності. Україна також відіграє ключову роль у боротьбі з гібридними загрозами: її досвід у кіберзахисті, інформаційній безпеці, протидії дезінформаційним кампаніям та захисті критичної інфраструктури є цінним ресурсом для НАТО, яка вважає гібридні

атаки одними з найбільших викликів сучасності. У ширшому геополітичному контексті членство України в НАТО встановлює новий баланс сил у Європі. Сильна українська армія, інтегрована в структури Альянсу, фактично стане оплотом проти всіх сценаріїв російської агресії проти ЄС. Україна є стратегічним форпостом між Альянсом та державою-агресором, забезпечуючи глибину оборони та запобігаючи реалізації російських планів щодо сильного тиску на Європу [21, с. 68].

Потенційне членство України в НАТО відкриває перед державою комплекс стратегічних, безпекових, політичних та економічних переваг, що здатні визначити її розвиток на десятиліття вперед. Вступ до Альянсу не лише формалізує інтеграцію України в європейську систему колективної безпеки, але й трансформує внутрішні інститути держави відповідно до найвищих міжнародних стандартів.

Які переваги від повноцінного членства в НАТО отримає Україна:

- членство в НАТО гарантує Україні якісно вищий рівень національної безпеки. Найважливішим механізмом є застосування статті 5 Вашингтонського договору, яка визначає колективну оборону: напад на одного члена НАТО – напад на всіх. Це різко знижує ризик масштабної агресії проти України та практично виключає можливість таких сценаріїв, як анексія Криму, окупація Донбасу та й повномасштабне вторгнення. Враховуючи загрозу, яку становить Росія, членство в НАТО є найбільш ефективною гарантією довгострокової безпеки та стабільності;
- систематична модернізація сектору безпеки та оборони. Україна отримує доступ до сучасних стандартів оперативного управління, військової підготовки, логістики, оборонного планування та розвідки. Це включає участь у спільних навчаннях та програмах, а також інтеграцію в мережі НАТО для обміну інформацією та управління ресурсами;

- зміцнення демократичних інституцій та верховенство права. НАТО встановлює чіткі політико-правові критерії функціонування судової влади, цивільного контролю над збройними силами, боротьби з корупцією та прозорості в державному управлінні.
- економічні наслідки. Вищий рівень безпеки знижує інвестиційні ризики, що створює умови для іноземних інвестицій та зростання економічної активності. Крім того, інтеграція України в оборонно-промислове співробітництво з її союзниками сприятиме модернізації вітчизняної оборонної промисловості, розширенню технічних можливостей та створення високотехнічних галузей промисловості;
- активний голос у формуванні євроатлантичної політики. Україна зможе брати участь у спільному оперативному плануванні, прийнятті рішень щодо безпеки та розробці стратегічних підходів до вирішення глобальних викликів;
- зміцнення міжнародного потенціалу України та її позиції в глобальних інституціях. Альянси з ключовими трансатлантичними гравцями – США, Канада, Велика Британія та державами-членами ЄС, які допомагають зміцнити систему альянсів, забезпечити підтримку в міжнародних організаціях та створити сприятливе дипломатичне середовище;
- стійкість до гібридних загроз. НАТО розробила структури для захисту від кібератак, інформаційних операцій, енергетичного шантажу та інших інструментів сучасної війни. Участь у цих механізмах покращує здатність України зміцнювати свою інформаційну безпеку та захист критичної інфраструктури.

Отже, поглиблення відносин України з НАТО відображає її роль, що змінюється – від регіонального партнера до повноцінного гравця євроатлантичної системи безпеки. Україна стала ключовим фактором у формуванні сучасної політики безпеки Альянсу, а її досвід у боротьбі з різноманітними військовими та гібридними загрозами забезпечує конкретні

елементи для адаптації стратегій НАТО до нових реалій. Її інтеграція до євроатлантичних структур вже сприяє модернізації її оборонного сектору, зміцненню її демократичних інституцій та підвищенню її стійкості до зовнішнього тиску. У майбутньому членство України не лише забезпечить країну надійними механізмами колективної оборони, але й збагатить Альянс новими можливостями, ресурсами та геостратегічним досвідом. Тому євроатлантична інтеграція України є не лише національним пріоритетом, а й частиною ширшого процесу трансформації європейської архітектури безпеки.

### **Висновки до 3 розділу**

Вивчення перспектив та викликів стратегічної адаптації НАТО в контексті змін у глобальному середовищі безпеки показує, що Альянс інтенсивно вивчає свої функції, інструменти та довгострокові цілі. Поява нових загроз – від політики Росії до зростання Китаю як системного конкурента, а також швидкий технологічний розвиток та зростаюче значення кіберпростору вимагають від НАТО розробки концептуально оновленої моделі колективної безпеки. Перспективи стратегічної еволюції Альянсу визначаються необхідністю поєднання традиційних оборонних підходів із сучасними вимірами безпеки. Ключовою сферою майбутнього розвитку є збільшення інвестицій у передові технології та посилення співпраці з приватним сектором, оскільки боротьба за домінування у сфері штучного інтелекту, квантових обчислення та космічних систем визначатиме баланс сил у найближчі десятиліття. Крім того, розширення Альянсу та поглиблення взаємодії з ключовими партнерами, зокрема Україною, закладають основу для нової логіки безпекової інтеграції в Європі. Незважаючи на позитивні тенденції, стратегічна адаптація НАТО стикається з низкою викликів. До них належать: зростання асиметричних та гібридних загроз, які розмивають межі між війною та миром і ускладнюють виявлення супротивників. Внутрішня динаміка Альянсу також створює ризики: різні стратегічні пріоритети між державами-членами, нерівномірний розподіл оборонних витрат та політична поляризація можуть уповільнити прийняття рішень. Тобто, НАТО вступає в нову еру стратегічного розвитку, в якій параметри безпеки визначаються не лише військовими можливостями, а й технологічними, економічними та політичними факторами. Перспективи зміцнення Альянсу значною мірою залежать від здатності його держав-членів забезпечити єдність, підвищити стійкість своїх суспільств та зробити довгострокові інвестиції в колективну оборону. Водночас найбільший виклик полягає у розробці комплексної відповіді на багатовимірні загрози, з якими стикається євроатлантична спільнота.

## Висновки

В процесі дослідження даної проблематики були вирішені поставлені завдання, які дозволяють зробити наступні висновки.

Огляд теоретичних підходів до аналізу міжнародної безпеки та колективної оборони забезпечив комплексне теоретичне розуміння підходів до аналізу міжнародної безпеки та колективної оборони в рамках НАТО. Аналіз показав, що НАТО розробило власну систему безпеки, яка поєднує політичні, правові та військово-технічні інструменти, а також розробило моделі, здатні адаптуватися до змін у міжнародному контексті. Вирішення поставленого завдання забезпечило комплексне розуміння логіки операцій Альянсу та поглибило наукове пояснення принципів його системи колективної оборони.

Було досліджено еволюцію стратегічних концепцій НАТО, і результат полягає в тому, що Альянс трансформує своє бачення безпеки, переходячи від підходу радянської епохи до багатовимірної концепції безпеки. Аналіз класичних концепцій колективної оборони, зосереджених на стримуванні СРСР, демонструє, що проактивний перегляд може покращити співпрацю проти гібридних загроз.

Розглянуто реакцію НАТО на повномасштабне вторгнення Росії в Україну, і аналіз показав, що НАТО значно посилило оборону свого східного флангу в перші тижні війни, розгорнувши додаткові багатонаціональні бойові групи та активувавши механізми колективного планування для стримування подальшої агресії. Політичний вимір реагування також був ретельно врахований: Альянс не лише підтвердив свою стратегічну підтримку України, а й запровадив посилені механізми взаємодії, включаючи багаторічну програму допомоги, сприяння оперативній сумісності та рекомендації щодо реформування оборонного сектору. Варто наголосити, що події 2022 року призвели історичних рішень, таких як зближення Альянсу з Україною, перегляд оборонних планів на наступне десятиліття та значне збільшення ресурсів і політичної підтримки для зміцнення обороноздатності нашої держави.

Охарактеризовано розширення НАТО та формування нових оборонних пріоритетів, також було досягнуто чіткого розуміння трансформацій, які Альянс здійснив у відповідь на зростання загроз в євроатлантичному просторі. Розширення НАТО через приєднання держав Центральної та Східної Європи через Чорногорію та Північну Македонію, Фінляндії та Швеції стало не лише політичним кроком, а й інструментом зміцнення обороноздатності всього євроатлантичного регіону. Нові лени надали Альянсу додаткові стратегічні можливості: контроль над ключовими регіонами, більшу оперативну глибину та посилені військово-технічні можливості. Паралельно з цим процесом розширення було оновлено оборонні пріоритети, включаючи зміцнення східного флангу, розвиток міжгалузевої оборони, підвищення стійкості до гібридних загроз, а також зміцнення оборонно-промислового потенціалу держав-членів. Ці зміни ілюструють трансформацію НАТО від політики стримування окремих загроз до системної моделі оборони, здатної забезпечити довгострокову стабільність у мінливому геополітичному середовищі.

Досліджено Вільнюський саміт 2023 року, і це показало, що враховуючи глибоко трансформоване середовище безпеки, ця зустріч стала важливою подією у переорієнтації інституційної та оборонної політики Альянсу. Рішення, прийняті у Вільнюсі, свідчать про поглиблене оборонне планування, знане посилення сил стримування та створення довгострокових механізмів підтримки партнерів. Саміт офіційно закріпив перехід НАТО до нової моделі оборони, зосередженої на швидкій мобілізації сил, зміцненні промислової бази та забезпеченні поставок озброєнь. Рішення Вільнюського саміту визначили збільшення потреб у витратах на оборону, погодили поглиблення форматів партнерства та заклали основу для більшої інтеграції України в євроатлантичний простір.

Вивчено роль України в євроатлантичній архітектурі безпеки, комплексний огляд еволюції України від партнерства до повноцінного членства в НАТО, а також фактори, що призвели до такої поступової еволюції,

дають повну картину трансформації. Задовго до початку повномасштабної війни Україна вже відігравала важливу роль у системі колективної безпеки, роблячи свій внесок у миротворчі місії, впроваджуючи норми НАТО та забезпечуючи інституційну сумісність в оборонному плануванні. Події 2014 та 2022 років значно посилили важливість України як ключового елемента стримування Росії та стабілізації східного флангу. Поступове розширення політичного діалогу, поглиблення співпраці в рамках Ради Україна–НАТО, впровадження оборонних реформ створили принципово нову конфігурацію відносин. У цьому контексті Україна виявляється не лише державою яка отримує підтримку, але й активним гравцем, який суттєво впливає на стратегічні пріоритети НАТО, сприяє зміцненню європейської стійкості та демонструє свою здатність інтегруватися в сучасні оборонні процеси.

### Список використаних джерел та літератури

1. Алексієвець М. М., Алексієвець Л. М., Знак В. М. Військово-політична співпраця України і НАТО періоду російсько-української війни (історичний аспект) // Сторінки історії. – 2025. – № 60. – Режим доступу: <https://historypages.kpi.ua/article/view/338336> (дата звернення: 05.10.25)
2. Алексієвець М. М., Алексієвець Л. М. Трансформація відносин України та НАТО // Український історичний журнал. – 2020. – № 1. – С. 126–142. – Режим доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/179726> (дата звернення: 05.10.25)
3. Андрійцова А., Міщук Г. Вступ Чорногорії в НАТО // Матеріали ІХ Волинської Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції. – 2017. С. 169–171. – Режим доступу: [http://eprints.zu.edu.ua/26671/1/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0\\_%D0%9C%D1%96%D1%89%D1%83%D0%BA.PDF](http://eprints.zu.edu.ua/26671/1/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9C%D1%96%D1%89%D1%83%D0%BA.PDF) (дата звернення: 24.10.25)
4. Андріянова Н. М. Трансформація діяльності НАТО після закінчення «холодної війни». – Режим доступу: <http://znpcvds.nuou.org.ua/article/view/131479> (дата звернення: 07.09.25)
5. Білошицький В. І. Цивільно-військові відносини в країнах НАТО: історія та сучасність. – Режим доступу: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/31490> (дата звернення: 17.09.25)
6. Буряченко О. В. Криза міжнародної безпеки: еволюція НАТО в умовах російсько-української війни // Політикус. – 2024. – № 4. – С. 131–136. – Режим доступу: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/21455> (дата звернення: 17.09.25)
7. Виговська І. НАТО: історія, сучасність, перспективи. – 2012. – Режим доступу: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/21455> (дата звернення: 26.09.25)

8. Володіна М. Стратегічні концепції НАТО 1991 і 1999 рр. – Трансформація ролі Альянсу. – Методичні рекомендації. – 2008. – 50 с. – Режим доступу: <http://intsecurity.org/stat/vestnik8.pdf#page=48> (дата звернення: 07.09.25)
9. Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 547. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2411-17> (дата звернення: 22.09.25)
10. Знак В. Основні етапи співпраці України і НАТО (1991–2021) // Гуманітарні студії: історія та педагогіка. – 2022. – № 1. С. 64–88. – Режим доступу: <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/98> (дата звернення: 12.09.25)
11. Кирпичник Р. І. Вступ Швеції та Фінляндії в НАТО: новий етап формування політичної культури Скандинавії. – 2023. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/70148> (дата звернення: 07.10.25)
12. Кліш М. Україна–НАТО в сучасній системі міжнародної безпеки // Гуманітарні студії. – 2023. – Вип. 2. – С. 22–32. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/70148> (дата звернення: 04.11.25)
13. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.09.25)
14. Кравцова І. Створення та розвиток НАТО в 1948–1956 рр. // Збірник матеріалів XXV наук. конференції. – Полтава, 2022. – С. 136 – Режим доступу: [http://historic.pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/04/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82\\_%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4\\_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80\\_2022.pdf](http://historic.pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/04/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80_2022.pdf) (дата звернення: 10.09.25)
15. Кручиніна О. Україна–НАТО: проблеми та перспективи // Міжнародні відносини. – 2023. – № 2(16). – С. 154–156. – Режим доступу:

- <http://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/321> (дата звернення: 20.10.25)
16. Кулик Т., Александрова О. Нова модель сил НАТО // Трансатлантична безпека . – НТУ «ДП». – 2025. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/entities/publication/ca7b72c4-dd57-4480-b6ed-b5542919d1be/details> (дата звернення: 30.09.25)
17. Кулик Т., Ляшкіна В. Результати року діяльності Ради Україна–НАТО // Сучасні дослідження в глобалізаційному світі. – Дніпро, 2024. – С. 89. – Режим доступу: [https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15681/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82\\_%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC\\_2024.pdf#page=39](https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15681/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC_2024.pdf#page=39) (дата звернення: 10.10.25)
18. Кулик О. М. Стратегічна концепція НАТО 2010 року та виклики сучасності. – 2021. – Режим доступу: <https://dspace.onu.edu.ua/items/bc17720d-9300-4b30-a9b8-4a4d9063266e> (дата звернення: 22.09.25)
19. Ляшенко О. Версальсько-Вашингтонська система: історіографія проблеми. – 2022. – С. 30. – Режим доступу: [http://eprints.zu.edu.ua/33635/1/%D0%97%D0%B1\\_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4\\_%D1%81%D0%B5%D0%BC\\_2021\\_.PDF#page=30](http://eprints.zu.edu.ua/33635/1/%D0%97%D0%B1_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D1%81%D0%B5%D0%BC_2021_.PDF#page=30) (дата звернення: 10.09.25)
20. Масний В. Розвиток доктринальних і концептуальних основ військової співпраці США з європейськими союзниками кінця 1950-х–другої половини 1960-х років // Вісник. – 2018. – № 3. – Режим доступу: [http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/istoriya\\_138\\_2018.pdf#page=46](http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/istoriya_138_2018.pdf#page=46) (дата звернення: 15.09.25)
21. Мартинов А. Ю. Партнерство заради миру // Енциклопедія історії України. – Т. 8. – К: Наук. думка, 2011. – С. 77.

22. Маруховський О. О. Вступ України до НАТО як основа формування європейської системи колективної безпеки. – 2022. – Режим доступу: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/16508> (дата звернення: 30.09.25)
23. Мелещенко Т., Волошин І. Шлях України до НАТО: основні проблеми, здобутки та перспективи євроатлантичної інтеграції // Український історичний журнал. – 2021 – № 4. – С. 104–113. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/184523> (дата звернення: 02.11.25)
24. Меморандум про взаємопорозуміння між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору щодо призначення Офіцерів зв'язку НАТО в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/go/950\\_033](https://zakon.rada.gov.ua/go/950_033) (дата звернення: 22.09.25)
25. Надольський Й. Процеси розширення НАТО і Україна // Наук. вісник УжНУ. – 2009. Вип. 12. – С. 173–176. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/10343> (дата звернення: 19.10.25)
26. Павлюк М. Україна–НАТО: правовий аспект // Буковинський вісник. – 2008. – № 4. – С. 41. – Режим доступу: <http://www.cppk.cv.ua/i/2457663.pdf> (дата звернення: 02.11.25)
27. Партнерство заради миру: Рамковий документ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/go/950\\_001](https://zakon.rada.gov.ua/go/950_001) (дата звернення: 22.09.25)
28. Північноатлантичний договір (Вашингтон, 4 квітня 1949 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/go/950\\_008](https://zakon.rada.gov.ua/go/950_008) (дата звернення: 10.09.25)
29. План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/go/950\\_009](https://zakon.rada.gov.ua/go/950_009) (дата звернення: 22.09.25)
30. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 37. – Ст. 379. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3360-12> (дата звернення: 22.09.25)

31. Пошедін О. План Маршалла як передумова євроатлантичної інтеграції. – 2010. – Режим доступу: [https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/3829/1/Poshedin\\_Plan.pdf](https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/3829/1/Poshedin_Plan.pdf) (дата звернення: 10.09.25)
32. Романенко Є. Реформування Збройних сил України за стандартами НАТО // Публічне урядування. – 2016. – № 2(4). – С. 142–150. – Режим доступу: <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/721> (дата звернення: 24.10.25)
33. Романенко Є. О. Україна – шлях до НАТО // Публічне урядування. – 2015. – № 1(1). – С. 171–179. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/ukrayina-shlyah-do-nato> (дата звернення: 24.10.25)
34. Сейл Т. Е. Міцний альянс: історія НАТО й глобального післявоєнного порядку. – Харків: Фабула, 2023. – 386 с.
35. Токіна О. Ю. Характеристика основ нормативно-правової бази британсько-американських відносин в контексті трансатлантичного співробітництва // Збірник матеріалів конференції. – Маріуполь, 2012. – С. 154. – Режим доступу: [https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/119/1/Tend\\_rozv\\_such\\_systemy\\_MV\\_2012.pdf#page=154](https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/119/1/Tend_rozv_such_systemy_MV_2012.pdf#page=154) (дата звернення: 10.09.25)
36. Федонюк С. В., Лажнік В. Й., Моренчук А. А., Романюк Н. І. НАТО: історія, структура, діяльність. – Луцьк: Вежа, 2008. – 258 с.
37. Хазанов А. М., Нарочницька Н. О., Волков Ф. Д., Магда Є. В. «Холодна війна»: США–СРСР–Китай. – 2016. – Режим доступу: [https://www.academia.edu/download/65492180/%D0%A7%D0%9B\\_11.pdf#page=143](https://www.academia.edu/download/65492180/%D0%A7%D0%9B_11.pdf#page=143) (дата звернення: 10.09.25)
38. Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/go/994\\_002](https://zakon.rada.gov.ua/go/994_002) (дата звернення: 22.09.25)

- 39.Шевчук О., Ворчакова А. Особливості вступу Хорватії до НАТО // Acta de Historia & Politica. – 2021. – № 2. – С. 48–52. – Режим доступу: <https://ahpsxxi.org/index.php/journal/article/view/33> (дата звернення: 19.10.25)
- 40.Шумська Т. А. Євроатлантичний шлях Північної Македонії: здобутки та прорахунки. – 2023. – С. 71. – Режим доступу: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0055700.pdf#page=72> (дата звернення: 24.10.25)
- 41.Barry C., Skaluba C. Defining success for NATO's Vilnius summit. – 2023. – Режим доступу: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2023/08/Defining-success-for-NATOs-Vilnius-summit.pdf> (дата звернення: 01.11.25)
- 42.Facer R. L. Conventional forces and NATO strategy of flexible response. – Режим доступу: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/05679328908448874> (дата звернення: 15.09.25)
- 43.Kecskemethy K. The NATO 2030 report. Strategic priorities. – 2021. – Режим доступу: <https://sciendo.com/2/v2/download/article/10.2478/kbo-2021-0019.pdf> (дата звернення: 04.11.25)
- 44.Shyshkin I., Voronova O., Datso T. Ukraine – NATO international relations: current state and ways of development // Journal of Innovations and Sustainability. – 2023. – Vol. 7, № 3. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/55656> (дата звернення: 30.10.25)